

röda rummet

radikal kvartalstidskrift nummer 3/2007 • Pris 20:-

STOR
GLOBAL
VARMING!

Politiskt klimat

• ETANOLDÖD • DAMMKAMP • CHAVEZNEJ •

DEN BLINDA FLÄCKEN

– miljökampen i tredje världen

Bortom de västerländska mediaföretagens horisont växer miljörelsen i tredje världen till en inflytelserik politisk kraft. Den filippinske miljöaktivisten Walden Bello beskriver utvecklingen av de brokiga sociala rörelserna i Asiens olika länder och ger perspektiv för deras roll i en global massrörelse mot klimathotet

Attityden till miljöfrågor i utvecklingsländerna likställs ofta med den stridslystna hållning som Malaysias förre premiärminister Mohamad Mahathir gav uttryck för på FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro i juni 1992:

När de rika högg ner sina egna skogar, byggde sina giftspyende fabriker och rensade världen på billiga råvaror, så teg de fattiga. De betalade för de rikas utveckling. Nu kräver de rika rätten att reglera de fattiga ländernas utveckling... Vi blev exploaterade som kolonier. Nu som oberoende stater ska vi återigen exploateras.

Mahathir har av det industrialiserade norra halvklotet tolkats som en talesman för en värld av utvecklingsländer i Syd som till varje pris ska hinna ifatt, och samtidigt förmedlas en bild av att miljörelsen i Syd är svag eller helt frånvarande. Idag står Kina som det främsta exemplet på det Mahathir tycktes besatt av; snabb industrialisering med minimal hänsyn till de miljömässiga konsekvenserna.

Men denna bild av Syds miljösyn är en karikatyr. I själva verket är industrialiseringens miljökonsekvenser något som engagerar stora delar av befolkningen i utvecklingsländerna och i flera av dessa har miljörelsen blivit en betydelsefull politisk kraft. Dessutom förs i många länder en aktiv diskussion om alternativ till den gängse ekonomiska modellen med hög tillväxt, vars konsekvenser i ett flertal avseenden är så förödande.

MILJÖRELSEN I KOREA OCH TAIWAN

Några av de mest utvecklade rörelserna finns i Sydkorea och Taiwan. Det är inte förvånande med tanke på att ländernas snabba industrialisering mellan 1965 och 1990 skedde nästan helt utan hänsyn till miljön. I Sydkorea var floderna Han och Nakdong, som flyter genom Seoul respektive Pusan, så förenade av okontrollerad dumpning av industriavfall att de var mycket nära att klassas som biologiskt döda. 1978 var Seoul den stad i världen som hade högst halt av svaveldioxid i luften, men nästan lika höga nivåer registrerades

i Inchon, Pusan, Ulsan, Masan, Anyang och Changweon.

Den hastigt drivna industrialiseringen i Taiwan hade sin egen infernaliska karaktär. Landets modell för balanserad tillväxt innebar att man förhindrade industrikoncentration och uppmuntrade tillverkare att lokalisera fabriker till landsbygden. Resultatet var att en stor andel av Taiwans industrianläggningar kom att placeras på risfält, vid vattendrag och vid bostadsbebyggelse. Landet hade en industritäthet som var 75 gånger högre än USA:s. Följden blev att 20 procent av jordbruksmarken förenades av industriellt spillvatten och 30 procent av det ris som odlades på ön var förgiftades av tungmetaller – bland annat kvicksilver, arsenik och kadmium.

I såväl Sydkorea som Taiwan fick bönder, arbetare och miljö betala priset för det höga industrialiseringstempot. Det är därför inte förvånande att det i båda länderna uppstod spontana miljörelser som spände över klassgränserna, rörelser som såg miljökampen sammanlänkad med kamp för anställningstrygghet och arbetsmiljö och med kopplingar till ländernas strukturkriser. Det var dessutom i hög grad fråga om mycket militanta rörelser. Direkt aktion var ofta den främsta påtryckningsformen. Miljöaktivisten Michael Hsiao understryker detta:

”Människor har insett att protester kan ge resultat. I de flesta fall där vi tydligt lyckats belägga resultaten av våra aktioner har målen uppnåtts. Föreande fabriker har antingen tvingats till åtgärder för att minska utsläppen eller till att betala skadestånd till offren för dem. Några fabriker har till och med tvingats lägga ner eller flytta till en annan plats. I vissa fall har vi också lyckat förhindra etablering av miljöfarlig industri.”

I båda länderna har miljörelsen tvingat regeringarna till att införa restriktiva regelverk vad gäller giftavfall, industriutsläpp och luftföroreningar. Men det är en historisk ironi att dessa framgångar för medborgarnas kamp skapat ett nytt problem. De miljöförstörande industrierna flyttar till Kina och Sydostasien. Precis som japanska företag flyttar till Kina och

Sydostasien flyttar också koreanska och taiwanesiska företag av i huvudsak två skäl: tillgång på billig arbetskraft och frånvaron av lagar på miljöområdet.

MILJÖKAMP I SYDOSTASIEN

Till skillnad från i Sydkorea och Taiwan så fanns det redan miljörelser i flera av de sydostasiatiska länderna före perioden av snabb industrialisering, vilken i dessa fall inföll ungefär mellan 1985 och 1995. Dessa rörelser uppstod under sjuttio- och åttiotalet; i kamp mot kärnkraft (Filippinerna), mot stora dammbyggen (Thailand, Indonesien, och Filippinerna) och mot skogsskövling och förorening av havet (Thailand och Filippinerna). Detta var sammandrabbningar som formade miljörelserna i de här länderna, som kampen mot kraftverksdammen i Chicofloden i norra Filippinerna och striden runt Pak Mun-dammen i nordöstra Thailand där Världsbanken tvingades att dra tillbaka sitt stöd till det planerade gigantiska kraftverksprojektet, ett resultat som, vilket vi återkommer till, hade sin motsvarighet i striden om Narmadadammen i Indien. Motståndet mot föroreande industrier handlade delvis om att rikta ljuset mot utländska företag, som strävade efter att klara sig undan stränga miljökrav i hemländerna, och innebar att miljökampen länkades ihop med arbetarnas kamp för en dräglig arbetsmiljö.

I kanske högre grad än i Nordostasien kom miljökampen i Sydostasien att få en massmobiliserande effekt som gick långt utöver att vara en fråga för medelklassen. I kampen om Chicofloden leddes motståndet av ursprungsbefolkning medan det vid Pak Mun framförallt var småbönder och fiskare som var engagerade. Miljöfrågorna var också mer integrerade i en övergripande samhällskritik. Skogsskövlingen i Filippinerna sågs som en oundviklig följd av den exportinriktade utvecklingsstrategi som Världsbankens och Internationella valutafondens strukturanpassningsprogram krävt i syfte att betala landets massiva utlandsskuld med inkomster från avverkning och från billig arbetskraft i tillverkningsindustrin. Medelklassen, arbetare,

Folkliga protester vid Maheshwardammen

städernas fattiga och miljökampar drevs ihop i en nationell allians av de politiska frågornas mångsidighet och sammanhängande karaktär. På den andra sidan intog det utländska kapitalet, det lokala monopolkapitalet och centralregeringen en gemensam roll som motståndare till miljökampen.

Miljörelsen i Sydostasien spelade en viktig roll för att kullkasta de diktaturer som härskade i flera länder under sjuttio- och åttiotalet. Genom att den till en början inte sågs som utpräglat politisk av de auktoritära regimerna så förbjöd man inte organisering i miljö- och hälsofrågor. Miljökamp blev ett fält där motståndare till diktaturen kunde organisera sig och nå ut till nya kretsar. Miljöförstörelsen blev ytterligare ett tydligt exempel på dessa regimers hänsynslöshet. I Indonesien, till exempel, väckte miljöorganisationen WALHI åtal för förorening av miljön mot sex olika regeringsorgan, bland annat åtalades miljö- och befolkningsministern. När diktaturregimerna väl började inse vad som höll på att hända var det ofta för sent; miljökampen och den antifascistiska kampen närdes av varandra.

LIKNADE UTVECKLING I KINA?

Miljökrisen i Kina är mycket allvarlig. Ett exempel är att grundvattennivån på den nordkinesiska slätten sjunker med en och en halv meter per år.

Regionen producerar 40 procent av Kinas

EN ARTIKEL AV WALDEN BELLO

Artikelförfattaren är professor i sociologi vid University of the Philippines och har bland annat skrivit *Deglobalization: Ideas for a New World Economy*, (Global Issues). År 2003 erhöll han *Alternativa nobelpriset* för sitt engagemang i den globala rättviserörelsen

spannmål. Som miljöaktivisten Dale Wen anmärker: "Man kan inte låta bli att fråga sig hur Kina ska föda sin befolkning när grundvattnet är borta". Vattenföroreningar och vattenbrist, förgiftad åkerjord, jorderosion och ökenutbredning, global uppvärmning och en hotande energibrist – allt är monumentala följder av Kinas snabba industrialisering och massiva konsumtionsökning.

Den mesta destabiliseringen av naturförhållandena i Kina har åstadkommit av lokala företag och väldiga statliga projekt, som det gigantiska dammbygget vid Yangtze-floden, men de utländska företagens inverkan är också betydande. För att dra fördel av den svaga miljölagstiftningen i Kina har många transnationella företag lokaliserat sina mest miljöförstörelsefabriker till landet och därmed förvärrat och även skapat många miljöproblem. Pärlflodens och Yangtze:s deltar, de två ekonomiska specialzoner där flest transnationella bolag har etablerat sig, är värst drabbat av utsläpp av tungmetaller och organiska föroreningar.

Den globala uppvärmningen är inget avlägset hot. En första större studie gjord av Gordon McGranahan, Deborah Balk och Bridget Anderson gällande effekterna av stigande havsnivåer ger vid handen att Kina är det land i Asien som kommer att drabbas hårdast om havsnivåerna skulle stiga med upp till 10 meter det kommande århundradet. 144 miljoner kineser bor i låglänta kustområden, en siffra som sannolikt kommer att öka på grund av den exportinriktade industrialisering som regeringen driver, vilket innebär skapandet av mängder av ekonomiska specialzoner. I rapporten skriver man: "Ur ett miljöperspektiv finns det dubbla nackdelar med

en politik som prioriterar ekonomisk utveckling i kustområden. För det första kommer en sådan utveckling, om den inte kontrolleras mycket noggrant, att skada känsliga kustnära ekosystem och andra naturresurser. För det andra så kommer bosättningar, i synnerhet de i låglänta kustområden, att drabbas av stigande vattennivåer och tropiska stormar vilka följer av klimatförändringarna." Den ökande frekvensen av onormalt kraftiga cykloner, som driver in från västra Stilla havet och drabbar Asiens fastland, understryker allvaret i denna bedömning.

Hälsovården på Kinas landsbygd är illa åtgången av privatiseringsåtgärder och införande av hälsovårdsavgifter, en nyliberal aspekt av Kinas vändning mot kapitalismen.

Som en följd av detta har sjukdomar som tidigare varit under kontroll, som tuberkulos och bilharzia, återkommit. Det är en ironisk kontrast att Kuba, som vunnit internationellt anseende för sitt hälsovårdsarbete på landsbygden, använder sig av systemet med "barfotaläkare" som utvecklades i Kina under Maos tid.

Matkvalitet och hälsa har också blivit en viktig fråga. Kombinationen matproduktionens industrialisering och det allt längre avståndet mellan produktion och konsumtion av livsmedel misstänks starkt för att vara orsaken till fågelinfluensan, som spritt sig från Kina till andra länder. Regeringen har visat sig opålitlig i hanterandet av nya sjukdomar som fågelinfluensan och SARS, och har varit benägen att göra bedömningar som underskattar riskerna eller har, som i fallet med SARS, till och med agerat för att dölja sjukdomens förekomst.

Liksom i Taiwan och Korea för femton år sedan ser vi en ohämmad exportinriktad indust-

rialisering, som driver samman lågbetalda skror av migrerande arbetare, bondesamhällen vars land beslagtas eller drabbas av miljöförstöring, miljökampanjer och förespråkare för en ”ny vänster” som slåss för en annan ekonomisk inriktning. Upplopp, protester och dispyter med anknytning till miljöproblem ökade under 2005 med 30 procent, till över 50 000 incidenter av det slaget. I en rapport påpekas att oroligheter med anknytning till miljöförurening ”har blivit en smittosam källa till instabilitet i landet”. I en hel del av fallen blandas miljöfrågor, tvister om jordbruksmark, lönekamp och rent politiska frågor. Det som Ministeriet för allmänhetens säkerhet kallar ”större gruppincidenter” ökade från 8 700 år 1995 till 87 000 år 2005. Flertalet av dessa tilldrog sig på landsbygden. Dessutom har incidenterna vuxit i storlek vad avser antalet inblandade människor, från tio eller färre i mitten på 90-talet till i genomsnitt 52 per incident 2004. Ett uppmärksammat fall var upploppen i april 2005 i Huashui där uppskattningsvis 10 000 poliser drabbade samman med desperata bybor, som lyckades förhindra miljöhotande industriableringar.

Som på Taiwan har folk på Kinas landsbygd upptäckt effektiviteten i direkta aktioner. ”Utan upploppen skulle inget ha förändrats” sa Wang Xiaofeng, en 43-årig bonde. ”Folket här vägrade att böja sig längre.” I likhet med förhållandena i Sydostasien kan miljökampen och kampen för arbetsmiljö och hälsovård leda till en mer allomfattande politisk medvetenhet.

Men kraften hos den kinesiska miljörelsen bör inte överdrivas. Misslyckandena är många fler än rörelsens framgångar. Allianser mellan olika grupper uppstår oftast spontant och sträcker sig inte bortom den lokala nivån. Det som aktivisten Dale Wen förhoppningsfullt kallar ”en nationell rödgrön koalition för förändring” är fortfarande bara en potentiell kraft som väntar på att byggas. Men rörelsen är hursomhelst inte längre en marginell aktör, utan något som staten och storkapitalet definitivt tvingas hantera. Den sociala jäsningen på landsbygden är den enskilda faktor som påverkat den kinesiska ledningen till en mer öppen attityd gentemot förslag från den så kallade Nya vänstern; i riktning bort från den snabba exportinriktade tillväxtmodellen mot en långsammare och mer uthållig tillväxt baserad på inhemsk efterfrågan.

INDIEN

De senaste 25 åren har miljörelsen och kampen för allmän hälsovård i Indien (liksom i Kina invävd i varandra) formligen exploderat och är nu en viktig kraft som fördjupar demokratin i landet. Kampens historia sträcker sig långt bakåt, men den enskilt största händelsen som förvandlade spridda protester till en mäktig massrörelse var det stora läckaget av giftig gas i Bhopal den tredje december 1984 då 40 ton metylisocyanat omedelbart dödade 3 000 människor och slutligen orsakade mellan 15 000 till 20 000 dödsfall. Kampen för rättvisa och kompensation för offren i Bhopal pågår fortfarande.

Idag sprider sig kampen över detta väldiga land och riktar sig mot en rad olika kontroversi-

ella företeelser på miljöområdet. Det pågår en nationell kampanj mot Coca Cola och Pepsi Cola, vilkas verksamhet utarmar grundvattnet och förorenar åkermark med rötslam. Det sker lokalt motstånd mot den intensiva fiskodlingen i Tamil Nadu, Orissa och andra delstater vid kusten. Bönder har bränt fält med genmodifierat ris i en bred kampanj mot genmodifierade grödor.

Inom hälsovårdsområdet har nyckelfrågan varit den oerhörda pressen från utländska läkemedelsföretag för att förmå Indien att anta en patentlagstiftning som är i överstämelse med WTO:s regelverk TRIPS (Trade Related Intellectual Property Rights Agreement). Man fruktar att detta skulle minska möjligheterna för landets egen läkemedelsindustri att producera egna billiga varianter av mediciner både för hemmamarknaden och för export. Indien har mellan två och 3,6 miljoner människor som lever med HIV – endast Sydafrika och Nigeria har värre siffror. Eftersom många afrikanska länder med stor andel HIV-smittad befolkning är beroende av import av billiga indiska mediciner så har spörsmålet om efterlevnad av TRIPS blivit till en fråga om liv och död över flera kontinenter.

Efter påtryckningar från progressiva krafter antogs för två år sedan ett antal centrala tillägg till den indiska patentlagstiftningen, vilket resulterade i vad tidskriften *Fortune* beskrev som ”för tillfället relativt mjuka patentregler”. Ett sådant viktigt tillägg var att indiska bolag hade rätt att fortsätta tillverka läkemedel som de börjat med före första januari 2005 efter att ha betalt patent-

innehavaren ”en rimlig royalté”. Detta hade tidigare varit förbjudet. Ett annat tillägg förenklade export av läkemedel genom att behovet av motagarlicens från det importerande landet inte längre ansågs nödvändigt. Det kan verka som ganska små framgångar men i en värld reglerad av TRIPS följer sig djävulen i detaljerna.

KRAFTVERKSKAMPEN

Men den mest inflytelserika av Indiens miljörelser – en verklig massrörelse – finns i motståndet mot dammbyggen. Kraftverksdammarna har ofta fått representera den moderna visionen hos regeringar i tredje världen, som efter andra världskriget kämpat för att nå västerlandets utvecklingsnivå. Blåkopian för ett samhälles teknologiska infrastruktur innehöll under andra halvan av 1900-talet som centrala element skapandet av ett antal kraftverk strategiskt spridda över landet – gigantiska dammar, kol- eller oljeeldade verk eller kärnkraftverk – som distribuerar elkraft till varje skrymsle och vrå i riket. Traditionella eller lokala kraftkällor ansågs efterblivet, att vara uppkopplad till det centrala kraftnätet var ett nödvändigt utvecklingssteg. Det fanns en närmast religiös glöd i denna vision hos teknokrater och maktbärande – elektrifieringen var en mission som skulle nå ut till varje avlägsen by. Jawaharlal Nehru, den dominerande gestalten i efterkrigstidens indiska politik, kallade dammarna för ”det moderna Indiens tempel” ett uttalande som, påpekar Arundhati Roy, kom att tryckas i varje indisk första läsebok i skolan på varje indiskt språk.

Stora dammar blev till en trosartikel, oupplösligt förbunden med nationalismen. Att ifrågasätta dem var nästan likställt med uppvigling.

Roy pekar i sin essä *The Cost of Living* på hur Indiens teknokrater genom elektricitetsmissionen inte bara kom att bygga dammar och bevattningsanläggningar utan också bröt sönder traditionella småskaliga energisystem som hade fungerat i årtusenden. Detta är en viktig sanning: central elektrifiering satte stopp för utvecklingen av alternativa kraftsystem som kunde ha varit mer decentraliserade, mer direkt användarstyrda, miljövänligare och mindre kapitalkrävande.

De krafter som drev på elektrifieringen var lokala teknokrater, storindustrin och den urbana eliten. Trots retoriken om ”elektricitet för landsbygden” hade de centrala satsningarna en tydlig inriktning mot städernas och industrins behov. I grund och botten var det frågan om att ackumulera landsbygdens kapital i form av jord- och skogsbrukets avkastning för att gynna den industriella tillväxten i städerna. Industrin var framtiden, det var den som verkligen skapade värde. Industrin gjordes till en synonym för nationell makt. Jordbruket tillhörde det förgångna.

Medan dessa intressen, förknippade med industrikapitalet, gynnades fick andra betala priset. Det var miljön och landsbygdens befolkning som fick ta hand om kostnaderna för elektrifieringen. Fruktansvärda brott har begåtts i namn av elektrifiering och utveckling av bevattningssystem, skriver Roy, men det skedde i det fördolda eftersom kostnaderna aldrig syntes i regerin-

gens nationalräkenskaper. Roy beräknar att stora dammbyggen tvingat 33 miljoner människor på flykt från sina hem de senaste 50 åren. Cirka 60 procent av dem är antingen kastlösa eller ursprungsbefolkning.

Det finns ingen nationell bosättningspolitik för dem som tvingats flytta på grund av dammbyggen. Roy understryker att ”bevisen för jättedammarnas storskaliga skadliga effekter är alarmerande – bevattningskatastrofer, översvämningar orsakade av dammregleringar och det faktum att den sammantagna arealen som har benägenhet att antingen torka ut eller drabbas av översvämning är större nu än 1947. Faktum är att inte en enda av slätternas floder har tjänligt dricksvatten numera.”

Förändringen kom när regeringen tillkännagav att man planerade att dämna upp den väldiga Narmadafloden i slutet av sjuttioalet. Istället för att undergivet acceptera företaget, som backades upp med ekonomiskt stöd av Världsbanken, samlade sig befolkningen som stod i begrepp att drabbas i en motståndsrörelse vilken fortfarande är aktiv. Rörelsen Narmada Bachao Andolan, under ledning av Medha Patkar vid Sardar Sarovardammen och av Alok Aggarwal och Silvi vid Maheshwardammen, vann stöd runtom i hela Indien och globalt. Motståndsrörelsen, som framförallt bestod av olika grupper av ursprungsbefolkning, lyckades få Världsbanken att dra tillbaka sitt bistånd till projektet och försinka och försvåra projektet på alla tänkbara vis så att det är osäkert om dammbyggena kommer att slutföras. Högsta domstolen har exempelvis beordrat att alla som drabbats av Sardar Sarovardammen ska erhålla kompensation och beslöt vidare, i mars 2005, att dammbygget ska stoppas till dess så har skett. Bygget har avbrutits på en höjd av 110 meter, betydligt högre än de 88 meter som miljöaktivisterna har föreslagit, men lägre än de 130 meter som är den planerade höjden. Det är i nuläget oklart vad projektets slutresultat kommer att bli och om det kommer att slutföras överhuvudtaget. Hela projektet är planerat att vara färdigt år 2025. Maheshwardammens framtid är lika oklar.

Av lika stor vikt var de mer övergripande politiska effekterna av kampen om Narmadafloden. Det blev uppenbart att den sociala striden fördjupade Indiens demokrati och omvandlade det politiska landskapet. Den statliga byråkratin och de politiska partierna måste nu ta hänsyn till de sociala rörelserna eller vara beredd på att möta hård opposition och, vad gäller partierna, riskera att förlora makten i val. Sociala rörelser på landsbygden spelade en huvudroll för att skapa det kritiska medvetande i breda folklager som ledde till att den nyliberala koalitionen under det hindunationalistiska BJP (Bharatiya Janata Party) – som under sin slogan ”Strålände Indien” drev en kampanj som var oförblommerat positiv till globalisering – besegrades. Koalitionen, ledd av Kongresspartiet, som tog över regeringsmakten har också vänt ryggen åt landsbygdens protesterörelser som förde den till makten och för samma globaliseringsvänliga och mot landsbygden njugga politik som BJP stod för. Regeringen löper därmed stor risk att drab-

kära läsare

Denna gång tar vi bland annat ett ordentligt grepp om klimatkrisen. Att den är jordens överlevnadsfråga nummer ett är det väl få som ifrågasätter. Som Daniel Brandell visar i sin artikel i detta nummer är det en utmaning av gigantiska mått för en aktiv arbetarrörelse och radikala miljö- och folkrörelser att hitta strategier för hur växthusgasutsläppen ska bekämpas.

Vad mera är, vilket gör utmaningen än större, som en hotfull underström i klimatdebatten lyfts från allt fler håll kärnkraften fram som en viktig del av det som ska hålla nere koldioxidutsläppen.

Kärnkraftsindustrin gnuggar säkerligen just nu händerna i skuggan av rapporter från FN:s klimatpanel med flera forskare. Klimatpanelen gör till och med beräkningar på hur kärnkraften ska kunna bidra till att minska utsläppen. En av de svenska forskare som deltar i FN:s klimatpanel, Erlend Källén, vilken ofta framträder i svenska medier, missar sällan ett tillfälle att benämna kärnkraften i positiva ordalag. Världen över sker just också nu en kraftig projektering och utbyggnad av reaktorer.

I kraft av klimatförändringarnas allvar sätts en enorm press på den miljöengagerade opinionen att ompröva motståndet mot kärnkraft, eller åtminstone hålla tyst i frågan. De styrande även här i landet förbereder nu, utan något verkligt motstånd, en omsvängning till fortsatt utbyggnad.

Men kärnkraften är inget alternativ för att säkra de framtida energibehoven på planeten, och detta inte bara för att uran är en ändlig råvara. Kärnenergin är fortfarande en livsfarlig teknik. I hela kedjan, från uranbrytning till avfallshantering finns stora risker för spridning av radioaktivitet till människor och miljö. Ingen kan garantera att det inte inträffar ett stort haveri, som leder till härdsmälta med oöverskådliga konsekvenser. Världen har vid två tillfällen sett reaktorer haverera, i Harrisburg och i Tjernobyl. Frågan om avfallshantering, där det radioaktiva avfallet måste hållas åtskilt från biologiskt liv i tiotusentals år, är inte löst.

Kärnkraften måste därför stoppas. Den stora utmaningen blir att driva igenom omläggning av energisystem till förnybara energikällor samt effektiv energihushållning. Målet blir att hitta hållbara lösningar utan kärnkraft och samtidigt uppnå de drastiska koldioxidminskningar som klimathotet kräver. Det kommer att kräva dramatiska omvandlingar av samhällets produktion och infrastruktur som måste våga ifrågasätta själva grundbulten, den kapitalistiska drivkraften i ekonomin.

På 70-talet, när antikärnkraftsrörelsen här i landet växte fram och blev en verklig aktör att räkna med i samhället, utarbetade radikala forskargrupper rapporter om hur ett lågenergisamhälle skulle kunna organiseras, och miljörelsen gjorde egna, självständiga alternativa energiplaner, som innehöll beräkningar för en möjlig kärnkraftsavveckling utan att för den skull hamna i fossilsamhället. Rörelsens huvudparoller, förutom kärnkraftsstopp, var ”Nej till energislöseriet” och ”För ett resursbevarande samhälle”

Kanske är det lite av lärdomarna från den tidens kamp som nu behövs för att ge argument och råg i ryggen för den gigantiska massmiljörelse som nu behövs mot klimatförändringarna. Och för att undvika att under trycket huka i kärnkraftsfrågan.

/Redaktionen

bas av ett ännu värre bakslag i en nära framtid.

Miljörelsen står nu inför sin största utmaning i form av den globala uppvärmningen. Som i Kina är det inte fråga om ett avlägset hot, varken i tid eller rum. Den väldiga översvämningen i Mumbai 2005 kom efter ett år av onaturligt mycket regnande, vilket normalt sker en gång vart hundra år. Glaciärerna i Himalaya smälter och får floderna som rinner upp i det gigantiska bergsmassivet att svälla till aldrig tidigare skådade proportioner. Sex procent av Indiens befolkning, vilket motsvarar 63 miljoner människor, lever i låglänta kustområden som riskerar att drabbas av stigande havsnivåer. På kusten vid Gujarat har hela byar redan tvingats flytta på grund av stigande vatten och samma sak sker på många andra platser längs Indiens 750 mil långa

att Asiens breda folklager består av konservativa individer som okritiskt accepterar den för miljön skadliga fokuseringen på hög tillväxt och en exportorienterad industrialisering som de styrande eliterna förfäktar. För den vanlige asiatiska medborgaren står det alltmer klart att modellen lett till allvarliga skador för jordbruksnäringen, vidgat inkomstklyftorna, i svallvågorna av Asienkrisen givit upphov till ökad fattigdom och överallt framkallat miljöförstörrelse.

Det är de nationella eliterna som vitt och brett deklamerar ståndpunkten att Syd ännu inte fyllt sin andel av de globala utsläppen, medan Nord överskridit sin andel. Det är de som pläderar för att de länder som är inne i en snabb industrialiseringsfas ska undantas från tvingande begränsningar av utsläpp av växthusgaser i ett nytt

Det råder ingen tvekan om att ansvaret för att reglera de globala utsläppen av växthusgaser måste vila på de traditionella industriländerna i Nord, och att dessa regleringar måste göras de kommande 10-15 åren. Nedskärningarna måste också bli betydligt mer omfattande än de 50 procent fram till 2050, med utgångspunkt från 1990-års nivå, som G8 ställt sig bakom. Enligt vissa experter handlar det dock om betydligt radikalare utsläppsreduceringar. Emellertid måste även Syd skära ner på sina utsläpp, proportionellt sett mindre än Nord men inte desto mindre avsevärt.

GLOBAL MASSRÖRELSE

Nedskärningarna i Syd kommer inte äga rum om inte Nord går före. Men det kommer inte heller äga rum om inte dessa länders ledare frångår den tillväxtorienterade exportmodell som förfäktas av Världsbanken och de flesta ekonomer, och till vilken eliterna och stora delar av mellanskikten bundit upp sig.

Människor i Syd är öppna för alternativ till den tillväxtmodell som bringat stora skador på såväl natur som samhälle. Thailand är exempelvis ett land som förötts av den finansiella krisen i Asien och av grava miljöproblem till den grad att begrepp som globalisering och exportorienterad tillväxt generellt hamnat i negativ dager. Till ekonomernas bestörtning är thailändarna mer och mer positiva till idéer om en ”uthållig ekonomi”, som även understöds av den folkliga kungen Bhumipol, vilket är en strategi som blickar inåt mot det egna samhället; med betoning av självförtroende på den lokala planet, skapandet av starkare band mellan inhemska ekonomiska nätverk och ett mer varsamt förhållningssätt till naturen.

Thailand kanske är ett undantag i så motto att eliten spelar en ledande roll i försöket att skapa en mer hållbar utveckling, och även här ifrågasätter många ärligheten i detta engagemang. Vad som emellertid står klart är att man i Syd mestadels inte kan förlita sig på eliten och delar av medelklassen om det ska komma till stånd en radikal kursändring. I kampen mot den globala uppvärmningen behövs det en allians mellan progressiva delar av det civila samhället i Nord och en gräsrotsrörelse av massformat i Syd.

Miljörelserna i Syd har, precis som sina motsvarigheter i Nord, haft sina upp och nedgångar. Det är tydligt att det, liksom hos alla sociala rörelser, måste till en rad speciella omständigheter för att väcka liv i en miljörelse som för en tid varit tämligen passiv eller för att det ur lokala kamper ska kunna växa fram en rörelse med nationell räckvidd. Utmaningen för aktivister i såväl Nord som Syd är att upptäcka och koppla samman dessa omständigheter, som kan fungera likt en drivkraft vid skapandet av en global massrörelse som klart och tydligt ger sig i kast med vår tids mest ödesmättade utmaning. ■

Från: *International Viewpoint* Nr 394, november 2007
Översättning: Peter Belfrage och Anders Karlsson

kust. I världens största mangroveträsk, Sundarban, har redan två öar utplånats från kartan på grund av stigande flod- och havsvattennivåer och tvingat 7 000 byinvånare på flykt. Tolv andra öar är i den omedelbara riskzonen för att dränkas, vilket kommer att resultera i ytterligare 70 000 klimatflyktingar. I nationalparken Bhitarkanika i Orissa, berömd för den rikliga förekomsten av den utrotningshotade Olive Ridleysköldpaddan, har fem byar sänkts i havet och ytterligare arton står i begrepp att gå samma väg.

I likhet med förhållandena i Kina består den stora utmaningen i att bygga en massrörelse som kommer att vara impopulär inte bara bland eliten utan också bland delar av den urbana medelklassen, vilken varit den grupp som framförallt gynns av den ekonomiska strategin med hög tillväxt som första prioritet.

NATIONELLA ELITERN I SYD

För att kunna se potentialen för utvecklandet av en miljörelse av massformat i Ostasien och Indien gäller det att komma bort från föreställningen

Kyotoprotokoll. När Bushadministrationen säger att den inte skriver under Kyotoprotokollet för att det inte inkluderar Kina och Indien och när regeringarna i Kina och Indien deklarerar att de inte kommer att tolerera begränsningar i sina utsläpp av växthusgaser för att USA inte ratificerat Kyotoprotokollet, agerar faktiskt dessa länder som en ohelig allians för att ge sina ekonomiska eliter carte blanche att fortsätta dra sig undan miljöansvar och åka snålskjuts på resten av världen.

Denna allians har nu formaliserats i det så kallade ”Asiatiska Stillahavspartnerskapet”, som bildades förra året av Kina, Indien, Japan, Sydkorea och USA som en motvikt till det inom FN:s ramar framförhandlade Kyotoprotokollet. Nyligen har också Kanada – under ledning av Bushkopian Stephen Harper – anslutit sig. Dessa länder vill ha frivilliga i stället för obligatoriska utsläppsbegränsningar. De här länderna utgör en farlig samling aktörer, vars målsättning inte är något annat än att få vräka ut hur jäkla mycket av dessa gaser som de själva finner lämpligt.

KLIMATHOTET:

HUR SKA VI HINNA RÄDDA KLOTET?

Kanske är klimathotet ännu allvarligare än vad vi trott. Hur ska man egentligen tolka forskarnas rapporter? Daniel Brandell har läst Andreas Malms nyligen utkomna bok *Det är vår bestämda uppfattning att om ingenting görs nu kommer det att vara för sent*, och resonerar kring dess alarmerande budskap. Behovet av strategiska lösningar är akut, menar Brandell och utmanar till debatt om detta när han ger sin syn på nödvändiga åtgärder.

Andreas Malm skröder inte orden i sin bok om klimatförändringarna. Jorden som vi känner den befinner sig på randen av en undergång; ja, själva livet står på spel. Som bokens titel antyder är det snart – om inte redan – för sent, åtminstone för den moderna civilisationen och människoarten.

Ingen lär ha undkommit att klimatfrågan seglat allra högst upp på den mediala och politiska dagordningen under bara de senaste två åren. Budskapet är överallt detsamma – det allt varmare klimatet är orsakat av människans utsläpp av växthusgaser, främst koldioxid, som en följd av förbränningen av fossila bränslen. Tvivlarna på detta samband blir allt färre, och har i princip exkluderats från vetenskapssamhället till följd av sitt allt mer rättshaveristiska förnekande av reella observationer. Även de mest hårdnackade klimatförnekarna inom bil- och oljeindustrin och det amerikanska republikanska partiet håller till sist på att vekna inför det faktaspäckade trycket. Enbart den som inhämtar hela sitt nyhetsintag från Fox News eller Glenn Becks talkshow på CNN tror fortfarande att växthuseffekten är särskilt omstridd bland forskarna.

Och siffrorna talar sitt tydliga språk: de tio varmaste åren under hela den senaste tusenårsperioden går alla att hämta från sent 1990-tal eller från nuvarande decennium. Temperaturtendensen är dessutom ökande, och historiskt klart korrelerad till koldioxidhalten. Samtidigt bjuder vi oss själva på de högsta koldioxidnivåerna i mänsklighetens historia.

För den som vill att klimatutvecklingen skall tas på allvar är alltså det första steget uppnått: problemet har medvetandegjorts. De som talar om växthuseffekten anses inte längre vara extremister och miljöflummare. Att FN:s klimatpanel IPCC fick Nobels fredspris är ett tydligt tecken på detta. Andreas Malm är dock med sin bok ute efter att ta ytterligare ett steg – det fundamentala allvaret i klimatkrisen skall inskräpas. Sedan skall han uppenbarligen i två kommande böcker

EN ARTIKEL AV DANIEL BRANDELL

Artikelförfattaren är kemist och verksam inom energiforskningsområdet. Ingår i Röda rummets redaktion.

fördjupa analysen och utmejsla politiska program och strategier.

Vi befinner oss alltså i en period där stor samstämmighet råder om att växthuseffekten skapar klimatförändringar, men där det råder en rad tveksamheter kring hur allvarlig problematiken är, och där de politiska åtgärderna släpar efter betydligt. Ingen vet exakt hur mycket jorden kommer att värmas upp framöver, om koldioxidutsläppen fortsätter att öka (eller hålls på en konstant nivå), och ingen vet därför exakt hur klimatet kommer påverkas utav temperaturhöjningen. Vilket innebär att ingen vet fullständigt vad det kommer att få för återverkan i ekosystemen. I den här tveksamheten är det lätt för beslutsfattare att försöka slingra sig ur olika åtgärdsprogram. Men även om man inte kan veta exakt så kan dock forskarna göra kvalificerade gissningar utifrån modeller. Trots att klimatvariationer är extremt komplexa fenomen beroende på det enorma antalet variabler som påverkar och som dessutom samverkar – variationer i solstrålningen, havsströmmarnas utveckling, tillväxten av biomassa, med mera – så har datorutvecklingen medfört att man idag kan köra rätt omfattande modeller för att förutsäga olika scenarion utifrån olika utsläppshalter.

Modellerna ger dock fortfarande rätt olika resultat. Det IPCC gör, är att man studerar och väger samman flera olika modeller – betraktande hela jordens klimat, eller enskilda delar som utvecklingen i Arktis – vilka publicerats i den vetenskapliga litteraturen, och som man sedan försöker sammanställa i en rapport genom ett slags konsensusförfarande. Man försöker därmed nå olika medelvärden för de olika modellerna. Resultatet blir med nödvändighet rätt försiktigt och utslätat. Klimatförändringarna kan, och det är IPCC tydliga med, givetvis bli mycket värre än det konsensusresultat man förutsäger, och de individuella modellerna är behäftade med ganska stor osäkerhet.

Därmed finns det i dagens klimatkris en rad olika saker att uppröras eller oroas över, och Malm pekar på dessa med all önskvärd tydlighet. För det första har insikten om att IPCC:s förutsägelser långtifrån är precisa inte riktigt nått fram till de politiskt förtroendevalda vilka – på sin höjd – verkar räkna med konsen-

susresultatet som ett sorts ”worst case scenario”. De föreslagna åtgärderna för att stoppa klimatförändringarna blir därför rätt lama, och man skjuter lösningarna framåt i tiden. Man blundar och hoppas på att alternativ energiteknik ska utvecklas i snabb takt. För det andra har IPCC upprepade gånger haft fel i sina förutsägelser, enligt Malm har panelen framför allt systematiskt *underskattat* klimatförändringarna. Modellerna stämmer helt enkelt inte tillräckligt bra. En orsak till det, och ett tredje upprörande faktum, är enligt Malm att de modeller som huvudfåran inom klimatforskningen använder sig av, inte tagit hänsyn till olika former av *självaccelererande förlopp* för uppvärmningen, det vill säga hur uppvärmningen skapar sina egna återkopplingsspiraler till ett allt varmare och varmare klimat – som när temperaturhöjningen leder till skogsbränder som släpper ut än mer organiskt bundet kol. Malm väljer därför att plocka upp argument från forskare som varit mer kritiska till IPCC:s modeller och arbetssätt, och vars egna – mer allvarliga – förutsägelser hittills legat närmare sanningen.

KLIMATSKRED OCH NODLINJER

Malm bjuder på en resa över klimatfältets alla delar: det handlar om minskningen av isar, om höjda havsvattennivåer, Golfströmmens förändring, om det ökande antalet skogsbränder, tropiska cykloner, döende korallrev, med mera. Han visar hur situationen förvärrats, och vad forskningsfronten påstår kommer hända vid ökande utsläpp av koldioxid. Det resulterar i ett omfattande katastrofscenarion. I centrum står ofta de självaccelererande förlopp som IPCC inte klarat av att hantera. När värmen höjs inleds ständigt processer som leder till utsläpp av än mer växthusgaser, vilket då återigen höjer värmen. Till sist passerar en punkt där den lilla kvantitativa övergången slår till i en stor kvalitativ förändring – hela ekosystemet kollapsar i ett ”klimatskred”. Malms beskriver denna punkt med ett begrepp lånat från Hegel: nodlinjen.

Den värsta av dessa nodlinjer som kan överskridas rör den havsvattentemperatur som leder till att de frysta reserverna av metan på djuphavets botten tinar. Metan är en mångdubbelt mycket värre växthusgas än koldioxid. Senast

bild: Torbjörn Karlsson

detta hände, i slutet av den geologiska perioden Perm för 251 miljoner år sedan, så utrotades 95 procent (!) av alla jordens arter – alltså en värre katastrof än det asteroidnedslag som tog kål på dinosaurierna och så nära en total apokalyps man kan komma. För detta krävdes en temperaturhöjning, den gången orsakad av vulkanutbrott, på cirka sex grader. Enligt IPCC:s värstascenarier är vi där redan kring år 2100, enligt de forskare Malm stödjer sig på kan vi vara där tidigare. Det är alltså ordentligt bråttom. Malm sammanfattar: ”Vi känner lukten från den första massutrotning som egenhändigt skapats av en av jordens arter.”

Den här alarmistiska – men helt seriösa – framställningen av klimatfrågan i Malms bok bjuder emellertid inte på så mycket kvalitativt nytt stoff. Till exempel finns Mark Lynas och Jeremy Leggetts populärvetenskapliga framställningar tillgängliga på svenska sedan en tid, som tar upp liknande teman och varnar även de skarpt för återkopplingsmekanismerna. I jämförelse är dock Malms bok kanske extra gedigen i sin koppling till forskningsfronten; de pedagogiska greppen är frejdigare och dessutom är materialet mer färskt inom ett område som befinner sig i stadig förändring. Symptomatisk är att medan Lynas och Leggett präglas av att behöva ta IPCC i försvar gentemot klimatförnekarna, så kan Malm kritisera panelens slätstrukenhet från motsatta hållet.

VETENSKAPSTEORETISK DISKUSSION

Det som emellertid gör att Malms bok sticker ut ordentligt, är att han sätter in sin klimatbeskrivning i en övergripande naturvetenskaplig och vetenskapsteoretisk diskussion där han menar på att det finns fundamentala idéhistoriska orsaker till varför den moderna västerländska forskningen underskattat klimatfrågans betydelse. Det är ett sofistikerat resonemang som förs fram, men samtidigt hopar sig här frågetecknen.

Malms huvudtes är att den västerländska naturvetenskapen ända sedan renässansens och upplysningens vetenskapliga revolution fastnat i ett *reduktionistiskt* och *gradualistiskt* tänkande. Det reduktionistiska synsättet innebär att man plockar isär komplexa system i sina beståndsdelar för att kunna beskriva dem matematiskt och modellera dem. Därmed har man missat att naturen på ett grundläggande sätt hänger ihop, där det de facto är omöjligt att separera delarna från helheten. Konkret har man inte insett att även små förändringar i lokala ekosystem kan få konsekvenser för hela den samlade mänskligheten; att geovetenskapen hänger intimt samman med biologin – och därmed har man, enligt Malm inte lyckats analysera en så komplex företeelse som klimatet. Gradualismen i sin tur innebär att förändringar sker stegvis, och att naturen själv har en enastående förmåga att upprätthålla sin egen jämvikt. Genom detta synsätt har naturvetenskapen helt enkelt inte kunnat förstå de fullständiga skred och katastrofer som kännetecknat det biologiska livets historia, och är därför blind inför hur drastiska klimatförändringarnas konsekvenser faktiskt blir. Med Malms egna ord: ”Klimatvetenskapens skälvnung uttrycker härmed en *paradigmkris* för den västerländska vetenskapen”. Mot det konventionella vetenskapliga paradigmet, det cartesianska (som kortfattat kännetecknas av linjär tidsuppfattning och en reduktionistisk och mekanisk världsbild), vill Malm ställa en ”dialektisk” syn på naturvetenskapen, där istället begreppen totalitet, växelverkan och skred utgör fundamentala kategorier. Som sin egen husgud lyfter han fram den fram till andra världskriget aktive ryske vetenskapsmannen Vladimir Vernadskij, och hans ultraholistiska naturfilosofi – förträngd på andra sidan järnridån som någon sorts asiatisk vishetslära – som Malm gör till sin. Vernadskijs begrepp ”biosfär” får spela en nyckelroll i framställningen.

Personligen är jag skeptisk till det här resone-

manget. Malm går bland annat inte in på att det cartesianska-newtonianska vetenskapliga paradigmet fick en avgörande nådstöt redan för hundra år sedan, i och med kvantfysikens framväxt. Det faktum att partiklar är tvungna att röra sig sprängvis i slumpvisa mönster, och inte existerar lokaliserade till en punkt i rymden vid ett visst specifikt tillfälle, var högst allvarliga törnar i det gradualistiska tänkandet och fick konsekvenser långt utanför fysiken. Den bild av västerländsk 1900-talsbiologi som Malm tecknar av känns därför inte riktigt rättvis. Det har länge varit känt att evolutionen skett sprängvis, och att katastroferna i livets utveckling duggat tätt. Vid den period som Malm anger som den insiktens slutgiltiga genombrott i vetenskapen, 1970-talet, hade den kunskapen faktiskt redan kokat ned i läroböckerna utan någon större kontrovers. Och ekologi, läran om samspelet i naturen – mellan olika arter och deras miljö – har sedan Haeckel myntade begreppet på 1800-talet varit en fundamental del inom biologisk vetenskap, inte minst i västvärlden. Beträktandet av livet och livsmiljön på jordklotet som ett enda sammanhängande ekosystem ligger mycket nära att betrakta dem som en ”biosfär”. Inom ekologin talas det också flitigt om hur populationer utvecklas exponentiellt, tills deras konsumtion förorsakar sin egen katastrof. Kort sagt: en stor del av det som skall känneteckna det paradigmat skifte Malm efterlyser är redan etablerat.

SAMHÄLLELIGT FENOMEN

Det lär finnas andra faktorer än det övergripande vetenskapliga paradigmet som styr klimatdebatten dit den är, och kan förklara varför det funnits sådan tröghet för de vetenskapliga observationerna att slå igenom. Vid sidan av att uppenbara faktum som att klimatmodellerna med nödvändighet var ytterst primitiva och opålitliga innan superdatorerna kom, eller en rad andra högst naturliga hinder inom klimatforskningsområdet

(exempelvis mängden tillgängliga historiska data), så är vetenskapen ytterst ett *sambället* fenomen; ett överbyggnadsfenomen om man så vill. Hur gärna forskarsamhället än vill utmåla sig som isolerade, fria och objektiva i sitt elfenbenstorn, så styrs forskningens inriktning till syvende och sist av hur det omgivande samhällets produktionsförhållanden ser ut. Mer direkt handlar det om finansieringsfrågan: resurser till forskning som är obekvämt för kapitalismen stryps direkt. Olje- och bilindustrin lobbade länge intensivt för att få tyst på de forskare som varnade för klimatförändringarna.

Och vidare, med ett synsätt hämtat från den italienske marxisten Antonio Gramsci: den kapitalistiska hegemonin kontrollerar vilka vetenskapliga sanningar som får komma fram och slå rot i det allmänna medvetandet. Sanningar som är problematiska för kapitalismen att hantera förtigs, och det är därför ingen slump att växthuseffekten så länge betraktades som en obskyr teori. enbart omhulad av allmänt civilisationskritiska miljömappar. Endast med ett massivt tryck från nakna fakta, och efter visst bistånd från kapitalstarka grupper som insåg att de började förlora ordentligt med pengar på klimatförändringen (som försäkringsbolag) kunde opinionen vändas.

Hade det varit forskarlagen som utgjort själva motorn i den förändrade synen på klimatet, utgör i så fall USA en underlig anomali. Här återfinns flera av de mest avancerade forskarlagarna inom klimatområdet, och många av de mest alarmistiska, vilka Malm stödjer sig på – inte minst inom NASA. Samtidigt är både den folkliga opinionen och den politiska eliten bland de mest klimatskeptiska i världen. Givetvis har detta att göra med oljebolagens särställning i landet, den politiska högervridningen som sätter elitens ekonomiska tillväxt framför det folkliga välbefinnandet, och att hela samhället är uppbyggt kring bilismen. Malm vidrör denna alternativa förklaring till klimatvetenskapens utveckling när han diskuterar hur borgerliga kommentatorer i Sverige rasade över TV-serien *Planeten* som sändes förra hösten – men han avslutar med att inte vilja gå in ”på de randiga skälen till vissa aktörers oförmåga att handskas avslappnat med klimatvetenskap”.

Klimatskepticism har ur detta alternativa perspektiv inte mycket att göra med om forskarna har en mekanisk eller dialektisk världsbild. Och den företeelse i forskarvärden som Malm egentligen irriterar sig på är snarast den överdrivna försiktigheten, och oförmågan att kommunicera resultaten med allmänhet och makthavare – vilket inte heller nödvändigtvis skulle förändras med ett paradigmskifte. Klimatforskarnas, och i synnerhet IPCC:s lite hummande ton, spelar med stor sannolikhet en förödande roll. Dock skall det nog resas ett varningens finger för Malms önskan om att, istället för denna försiktighet, få forskarkåren på fötter; att göra dem till kärntruppen av aktivister i klimatfrågan. Forskarsamhället är inte befriat från samhällets olika klassintressen, vilket gör att deras lojaliteter inte endast ligger till deras egna forskningsresultat – även om ”sanningen är revolutionär”. Att överlämna politisk makt och handlingskraft

till akademien öppnar för teknokrati, och det finns många negativa moderna exempel på när makthavare lyssnat väl intensivt på vetenskapen. Att klimatforskarna idag är radikalare än politikerna är ingen allmän lag. Inom exempelvis nationalekonomin är det snarare tvärt om.

Det finns fog för att tycka att den högtflygande diskussionen om vetenskapliga paradigmer är överkurs för att begripa klimatfrågorna. Det går utmärkt att ändå inse att katastrofen mycket väl kan bli ett faktum om ingenting görs nu. Risken finns också att de abstrakta resonemangen blandar bort korten, även om det säkerligen inte är en effekt av Malms bok. Han är ytterst tydlig om vad som står på spel.

Vad måste då rent konkret göras? Här levererar Malm nästan inga svar alls – den här gången. Förhoppningsvis och sannolikt återkommer han till de politiska frågorna i de aviserade uppföljarna. Nu får läsaren nöja sig med den allmänna upplysningen om att vi omedelbart måste minska utsläppen av koldioxid drastiskt. Detta stämmer, och det oavsett om man väljer att tro på de mer drastiska scenarier Malm målar upp, eller de forskargrupper som gör mer måttfulla förutsägelser.

Med tanke på vilka faror som växthusgaserna medför, ligger det nära till hands att önska sig ett direktstopp av utsläppen – man kan uppleva att vi inte har råd att chansa med något annat. Konsekvenserna av totalstopp för fossila bränslen är emellertid så gigantiska att ett sådant program är bortom all realism. Exempelvis använder över 90 procent av transportsektorn fossila bränslen, och att ta fram god ersättningsenergi för dessa i global skala ligger långt in i framtiden, om det någonsin realiserar. Att helt stoppa transporter skulle å andra sidan slå ut den kultur vi känner, inte minst är alla världens städer helt beroende av transporter av föda. Bara ett par dagars trafikstillstånd skulle skapa svält och kaos.

Vi hamnar därmed istället i en diskussion om vad som är en realistisk minskningstakt. IPCC talar om att ökningen av utsläppstakten måste ha avstannat helt omkring år 2015 för att klimatförändringen skall bli ”rimlig”, och räknar samtidigt med att detta lär minska den ekonomiska tillväxten med 0,12 procent per år. Det är inte någon särskilt hög siffra, och det finns gott om välstånd att omfördela, så IPCC:s program borde inte få några katastrofala konsekvenser. Tyvärr är detta dock glädjekalkyler: de forskare Malm stöder sig på skulle förmodligen inte alls anse att den takten på utsläppsminskningen är försvarbar, och det finns en rad problem när det gäller att utveckla och realisera alternativa energikällor, som tyder på att den ekonomiska tillväxten skulle drabbas än värre – energisystemen måste läggas om, vilket tar tid och kräver enorma investeringar.

Det är alltså först och främst ett problem med själva tidsfaktorn i omställningen till ett alternativt energisamhälle; att detta tar längre tid att utveckla än den takt med vilken koldioxidutsläppen måste minska. Men sedan är det långtifrån säkert att de långsiktigt hållbara alternativen (sol, vind och vatten) kan ge samma energi-

nivåer överhuvudtaget – i dagsläget utgör de enbart några procent av den globala energiförsörjningen, och utbyggnadskapaciteten är inte oändlig.

Eftersom energialternativen de facto realiserar i mycket långsammare takt än den vi måste minska koldioxidutsläppen med, innebär detta ett energisparande i stor skala. Det finns här en del tekniska lösningar som hjälper en bit på vägen om de bara implementeras: bygga energisnålare och använda energisnålare produkter, inte minst bensinsnålare bilar. Detta lär dock inte räcka tillräckligt långt. Vidare kan man välja vissa energibesparande alternativ, som att avstå från att flyga eller köpa närproducerat. Det är bra, men tyvärr ändå rätt marginella besparingar – flygindustrin står för bara ett par procent av växthusgaserna.

ENORM UTMANING

Kontentan av uppmaningen att minska växthusgaserna för att undvika den ekologiska katastrof som hotar vår civilisation och kanske till och med vår art, blir därför att vi måste skära i hela den samlade konsumtionen och produktionen av varor. För i princip varje vara som den moderna kapitalismen har producerat och försålt har det gått åt en viss mängd energi, oftast hämtad från de fossila bränslena. Industrins produktion och hushållens konsumtion av varor står idag för en mycket stor del av energiåtgången. Skulle emellertid varuproduktionen minska, går vi in i en period av negativ ekonomisk tillväxt, inte minst inom transport- och tillverkningsindustri, vilket givetvis kommer slå enormt hårt mot den industrin, och också mot den arbetarklass som finns där. Vidare kommer den minskade konsumtionen att innebära en sänkt upplevd levnadsstandard för arbetarklassen överhuvudtaget, åtminstone i den rikare delen av världen – arbetare där konsumerar prylar, bor och reser energislukande, och vill givetvis helst inte sluta med det. Tvärtom, de vill givetvis ha mer av det mervärde de producerar åt kapitalistklassen för att kunna öka sin konsumtion än mer.

Att förespråka en politik för minskade produktions- och konsumtionsnivåer är alltså en enorm utmaning, men det kommer samtidigt att bli nödvändigt. Dock är det långtifrån enkelt att ge svar på hur mycket nivåerna måste minska. Detta beror på vilka klimatscenarier vi kan acceptera, och på hur snabbt energisparande och energialternativ kan realiserar. De ekvationerna innehåller många obekanta termer, och resultaten är behäftade med stor osäkerhet. Program för att stoppa massbilismen, det överdrivna flygandet, energislöseriet inom industrin och hushållen, med mera, bör vara det som hamnar högst upp på dagordningen, men lär som sagt inte räcka hela vägen.

Tendensen mot minskade produktionsnivåer är därmed klar, och om arbetarrörelsen tar klimathotet på allvar står man sålunda inför ett svårlöst pussel. Att många delar av den socialistiska rörelsen under de senaste årtiondena på ett allvarligt sätt helt glömt av miljöfrågorna för att istället fokusera på de direkta ekonomiska konflikterna med kapitalisterna gör utgångsläget än

VÄSTLÄNDERNAS TÖRST EFTER BIOBRÄNSLE ORSAKAR SVÄLT I DEN FATTIGA VÄRLDEN.

Politisk egoism tvingar utvecklingsländer att odla etanolgrödor istället för mat, skriver den engelske journalisten, George Monbiot.

Det blir inte galnare än så här. Swaziland är drabbat av svält och försörjs med nödhjälp. 40 procent av befolkningen står inför akut matbrist. Vad har då landets regering i detta läge beslutat att exportera? Biobränsle framställt av en av nationens basgrödor; kassava. Regeringen har avsatt många tusen hektar jordbruksmark till etanolproduktion i distriktet Lavumisa, vilket råkar vara det område som drabbats värst av torka. Det skulle vara betydligt enklare och mer humant att raffinera den swaziska befolkningen direkt och hålla den i våra tankar. I princip sitter redan ett gäng utvecklingskonsulter och räknar på ekonomin i det hela.

Det är ett av många exempel på en handel som Jean Ziegler, ansvarig för frågan i FN, i oktober beskrev som "ett brott mot mänskligheten". Ziegler tog fasta på ett förslag som jag fört fram i den här spalten om ett femårigt moratorium för alla regeringsinitiativ och målsättningar vad gäller biobränslen. Handeln bör frysas till dess att andra generationens bränslen – gjorda på cellulosa eller vass eller avfall – blivit kommersiellt attraktiva. I annat fall så innebär utvecklingen att den överlägsna köpkraften hos bilförare i den rika världen kommer att ta maten ur händerna på de fattiga. När du kör din bil på jungfruligt biobränsle så tvingar du andra människor att svälta.

Till och med Internationella valutafonden, som alltid är beredd att slakta de fattiga på den fria företagsamhetens altare, varnar nu för att användningen av matgrödor för produktion av biobränslen "kommer leda till ytterligare brist på odlingsbar mark och minskad vattentillgång över hela världen, och därigenom driva upp matpriserna ännu mer". FN:s Mat och jordbruksorganisation tillkännager att världens matreserver nu är de lägsta på 25 år och att en "mycket allvarlig kris hotar". Också med ett lägre allmänt matpris hungrade 850 miljoner människor eftersom det inte har råd med mat. Med varje ytterligare prisökning på mjöl eller säd drivs miljontals in i hungerns våld.

Världsmarknadspriset på ris har ökat med 20 procent det senaste året, på majs med 50 och

vetepriset med 100 procent. Biobränsleodlingen är inte den enda faktorn bakom prisökningen, men genom att undandra jordbruksmark ur livsmedelproduktionen så stegrar den effekterna av dåliga skördar och ökande efterfrågan. Nästan alla internationella livsmedelsorgan varnar nu för en ökning av satsningar på biobränslen. Och nästan alla inflytelserika regeringar struntar i dem.

Man vänder sig bort eftersom biobränslen tillhandahåller ett sätt att slippa göra svåra politiska val. De ger intrycket att regeringar kan minska kolutsläppen och – som den brittiska transportministern Ruth Kelly sa i slutet av oktober – fortsätta att bygga ut transportnätet. Nya siffror visar att den sammanlagda körsträckan för brittiska bilister förra året för första gången överskred 500 miljarder kilometer. Men det spelar ingen roll: vi byter bara bränsle. Inga konflikter runt det. Kraven från bilindustrin och från kapitalgrupper som skrånar om nya infrastruktur-satsningar kan tillfredställas. Rösterna från dem

som drivs bort från sin jord hörs inte.

Förbränning av biobränslen avger i princip bara den kol som grödan tagit upp då den växer. Även när man tar energiförbrukningen vid skördandet, raffineringen och transporten av bränslet med i beräkningen så produceras mindre kol än från petroleumprodukter. Den lag som den brittiska regeringen antog i oktober – att fem procent av bränslet som förbrukas vid vägtransporter ska komma från biobränslen år 2010 – kommer, hävdar man, att minska utsläppen av kol med mellan 700 000 - 800 000 ton per år. Men det är ett resultat som bygger på bedrägliga beräkningsgrunder. Om man bara inkluderar de omedelbara utsläppen av växthusgaser i samband med odling och bearbetning av biobränslen så verkar det leda till en minskning. Men ser man till totaliteten så orsakar biobränslen mer uppvärmning än bensin.

Nobelpristagaren Paul Crutzen har nyligen i en studie visat att de officiella beräkningarna

Fortsättning från föregående sida

mer prekärt. Initiativ som "Buy-Nothing-Day" har det raljerats med, och frågan om minskad arbetstid har nästan helt försvunnit till förmån för kraven om högre lön – att öka klassens konsumtionsutrymme har ansetts mer viktigt än att öka dess fritid. Fackliga attitydundersökningar visar också att detta ligger i linje med vad medlemmarna önskar, och symptomatiskt nog släppte vänsterpartiet nyligen kravet på sex timmars arbetsdag.

Men åtminstone i västvärlden lever även individer i arbetarklassen med största sannolikhet över det långsiktiga ekologiska utrymme som

man kan ge varje människa med dagens befolkningsstorlek, och detta gäller inte bara de fossila bränslena. Ekologiskt vansinne som långväga importerade färska livsmedel och utlandssemesterar i Sydostasien är inte längre förbehållet endast de mest privilegierade skikten. Samtidigt skall detta stå helt klart: det är överklassen som lever mest energislösande. Och det kapitalistiska systemet har ingen som helst lösning på klimatproblematiken. Kapitalismen måste hela tiden vrida upp produktionsspirallerna (och därmed energi- och utsläppsspirallerna) för att inte råka i allvarliga kriser. Kapitalismen är också helt oför-

mögen att göra en produktionsplanering, och skilja på nyttig och onyttig produktion. Den humanistiska och demokratiska lösningen på klimatproblematiken blir istället socialistisk: att upprätta en plan för vad som kan tillåtas produceras, och låta var och en få ett eget begränsat energiutrymme, en energikvot, att förbruka som den vill – och givetvis måste den kvoten vara lika för alla. Härifrån är steget sedan inte långt till att tänka sig ett lika stort ekonomiskt konsumtionsutrymme för alla.

Problemet som infinner sig är alltså att även västvärldens arbetarklass kommer att uppleva

inte tar med effekterna av kvävegödsling. Gödslingen genererar kväveoxid vars växthus-effekt är 296 gånger så stor som koldioxidens. Bara dessa utsläpp gör att etanol från majs orsakar mellan 0.9 och 1.5 gånger så mycket uppvärmning som bensin, medan rapsolja (källan till mer än 80 procent av världens biodiesel) orsakar mellan en och 1.7 gånger så mycket uppvärmning som diesel. Då är inte effekterna av den förändrade användningen av mark medtagna i beräkningarna.

En studie publicerad i tidskriften *Science* för fyra månader sedan kommer till slutsatsen att odling av biobränslegrödor, över en trettioårsperiod, resulterar i mellan två och nio gånger så mycket utsläpp av växthusgaser jämfört med att låta jorden vara obrukad. Forskningsgruppen LMC International beräknade förra året att om resten av världen antog det brittiska och europeiska målet med ett femprocentigt energibidrag från biobränslen så skulle andelen jordbruksmark på jorden behöva öka med femton procent. Det vore slutet för merparten av den tropiska regnskogen. Det skulle också kunna leda till skredartade klimatförändringar.

Brittiska regeringen säger att den kommer att sträva efter att "bara de mest ekologiskt uthålliga biobränslena" ska användas i Storbritannien. Regeringen har dock inga verktyg för nå detta mål – man erkänner att om man skulle försöka införa bindande regler så skulle man bryta mot världshandelsreglerna. Men även om "uthålliga bränslen" kunde införas fullt ut, vad betyder det exakt? Man kan till exempel förbjuda odling av palmolja på nya plantager. Palmolja är den mest destruktiva av biobränslegrödorna, vilken orsakar avskogning i Malaysia och Indonesien. Men ett sådant förbud skulle inte förändra någonting. Som Carl Bek-Nielsen, vice ordförande i Malaysias United Plantations Berhad påpekar "Även om man använder en annan olja i biodieseln så måste den andra oljan ersättas på sitt tidigare användningsområde. Någonstans uppstår en brist och den bristen kan palmoljan fylla". Dominoeffekter orsakar den förstörelse som man försöker undvika. Det enda uthålliga biobränslet kommer från organiskt avfall, men

EN ARTIKEL AV GEORGE MONBIOT

Artikelförfattaren är journalist och miljöaktivist. Han har bland annat skrivit böckerna Heat: how to stop the planet burning (Penguin Press, 2006) och The Age of Consent: a manifesto for a new world order (Flamingo, 2003). Han är återkommande krönikör i den engelska dagstidningen The Guardian.

energiutrymmet som alldeles för litet. Marxister har ofta uppfattat att en minskning av de globala klyftorna bör ske under en utveckling av produktivkrafterna, vilket gör att arbetarklassen i den rikare världen inte behöver stå tillbaka när den i den fattigare världen blir rikare. Den gemensamma kakan kan växa. Sätter man emellertid ett tak för hur mycket som produceras och konsumeras globalt hamnar frågan i ett helt annat läge.

Den miljörelse som behövs – i form av poli-

de tillgängliga volymerna är små.

I detta läge ropar biobränsleindustrin "jatropa!" Det är inget svärord, inte ännu – men det kommer snart att bli. Jatropa är en hårdig örtväxt med oljerika frön som växer i tropikerna. I somras dök Bob Geldof – som aldrig försummar ett tillfälle att lansera förenklade lösningar på komplexa problem – upp i Swaziland i rollen som "speciell rådgivare" åt ett biobränsleföretag. Eftersom jatropa kan växa på mager jord är det en "livsförändrande" gröda, hävdade han, vilken kommer att ge jobb, inkomster och ekonomisk makt till afrikanska småbrukare.

Visst, den kan växa på mager jord och odlas av småbrukare. Men den kan också odlas på bördig jord av storjordbrukare. Om det är något som är i högsta grad uppenbart när det gäller biobränsleodling så är det att det inte handlar om grödor för småbrukare. Det är fråga om en vara som säljs på en internationell marknad, som är lätttransporterad och där den raffinerade produkten kan lagras obegränsad tid, medan inga fördelar finns för brukaren med att sälja den till en lokal marknad eller producera den ekologiskt. Den indiska regeringen planerar redan att skapa jatrophaplantager på en yta av 14 miljoner hektar mark. I augusti utbröt de första upploppen bland bönder som drivits från sin jord för att ge plats åt plantagerna.

Om de regeringar som driver på biobränsleanvändningen inte ändrar sin politik kommer de mänskliga konsekvenserna bli värre än följderna av Irakkriget. Milliontals människor kommer att drivas på flykt, hundratals millioner eller fler kan drabbas av hunger. Detta brott mot mänskligheten är komplext och svåröverskådligt, men det varken mildrar eller ursäktar det. Om människor svälter ihjäl på grund av biobränslen så har Ruth Kelly och hennes likar dödat dem. Som alla sådana brott så utförs det av ynkryggar som attackerar de svaga för att slippa konfrontera de starka. ■

Ur The Guardian 6:e november 2007

Copyright: Guardian News & Media Ltd. 2007

Översättning: Peter Belfrage

För en version av artikeln med källhänvisningar se www.monbiot.com

tisk rörelse, det vill säga syftande till kollektiva lösningar; inte summan av enskilda individer som handlar mer miljövänligt – måste alltså med nödvändighet bli antikapitalistisk. Men det måste också bli en miljörelse som ifrågasätter delar av sitt eget materiella välstånd, i alla fall i de rikare länderna. Kan Malm lösa den knuten bör han inte vänta länge med nästa bok. Behovet av strategiska lösningar är akut. ■

Folkrörelse för klimatet

A-ekonomi ger ofta en känsla av att titta på gamla Monty Python-program. Efter de senaste rapporterna om smältande glaciärer och självförstärkande klimatrubbningar kommer någon prydlig reporter och tar oss, lika psykopatiskt korrekt som någonsin John Cleese, "över till någonting helt annat".

I en handvändning är klimathoten försvunna och i stället tröskas tillväxtsiffror, vinstrapporter och konsumtionsprognoser. Som om den ekonomiska aktiviteten pågick i en egen sfär, utan kontakt med människor eller natur.

Och det är väl också så det är. Ekonomin behärskas av opersonliga kapital som styrs av en enda mäktig drivkraft: behovet av att växa. De som inte i varje ögonblick strävar efter att maximera vinsten riskerar att slukas snabbt av dem som gör det. Blint och oberoende av konsekvenserna, som i science fiction-skildringar där robotarna löpt amok och förslavat sina skapare. Mot detta hjälper det föga att byta till lågenergilampor eller köpa "miljöbil". Risken är att dessa välmenande handlingar fungerar som individuella snuttefilter, samvetsdövande skenåtgärder som får oss att tro att allt kan fortsätta ungefär som vanligt.

Mycket tyder på att vi redan har satt igång uppvärmningen bortom återvändo. Vi befinner oss då i fritt fall, under den punkt där en fallskärm har tid att veckla ut sig även om vi hade vett att utlösa den. Katastrofen skulle vara oundviklig utan att den väckt politisk handling att tala om.

Snart kommer FN att ha genomfört ännu en klimatkonferens som inte kommer att hejda uppvärmningen. Det politiska jetsset som där representerar mänskligheten är inte förmöget att ändra kursen och konfrontera kapitalmakten. För det krävs folkrörelser.

Men massrörelser av den magnitud som krävs för att omvälva samhällen uppkommer inte genom vetenskapliga rapporter eller kloka böcker. De uppstår som svar på konkreta, upplevda behov. En klimatrörelse av samma storleksordning som hotet kommer därför troligen först när katastrofen drabbar. Deprimerande? Kanske. Men det sämsta vi kan göra är att ge upp inför det obönhörliga. För också om det värsta händer så finns det ett liv efteråt. Mänskligheten och civilisationen är inte dömd att dö utan kan faktiskt komma att ändra kurs. Tyvärr kanske då från en nivå som är mycket sämre än vad den kunde varit om vi satt stopp i tid, men ändå.

Det som avgör den "efter-katastrofala" politikens inriktning, om den leder till ett barbariskt allas krig mot alla, till rop på starka män eller en demokratisk omställning av ekonomin, är om vi lyckas bygga en folkrörelse som kan leda en sådan samhällsomdaning. I bästa fall kanske till och med innan klimatkatastrofen drabbar fullt ut.

Lars Henriksson

Tidigare publicerad på Göteborgs Postens kultursida 30/11-2007

VENEZUELA

– möjligheter och hinder

01:00 venezolansk tid, natten till den tredje december erkände sig Hugo Chavez besegrad i folkomröstningen om ny grundlag i Venezuela. Efter att vunnit en räkka av val och folkomröstningar sedan han kom till makten 1998 fick även Chavez och den bolivarianska revolutionen vidkännas ett nederlag. Men varför förlorade Chavez på vågkammen av ett skyhögt oljepris och mitt i uppbygget av ett socialt välfärdsprojekt? Rolf Bergkvist tecknar en bakgrund till den sensationella utgången

I folkomröstningen om en reformering av grundlagen den andre december led Hugo Chavez sitt första valnederlag sedan han vann presidentvalet 1998. Omröstningen om konstitutionsreformen var uppdelad i två block. Så här utföll rösterna:

Block 1 (som innehöll de avgörande ändringarna om folkmakten, kortad arbetstid, riksbanken under demokratisk kontroll med mera): 50,7 procent röstade nej. 49,3 procent röstade ja. Skillnaden mellan de båda var 125.000 röster. Block 2 (som innehöll möjlighet att införa undantagstillstånd, demokrati på universiteten med mera): 51,1 procent röstade nej 48,9 procent röstade ja. Jämfört med presidentvalet exakt ett år tidigare fick Nej-sidan 300 000 fler röster än den borgerlige oppositionens kandidat Manuel Rosales. Ja-sidan förlorade däremot 3 miljoner röster jämfört med de 7,3 miljoner Chavez då uppnådde. Den stora skillnaden var alltså inte i första hand ett kraftigt ökat röststöd för högeroppositionen utan att omkring 45 procent av de röstberättigade avstod från att delta. Trots att skillnaden var liten och alla rösterna ännu inte var räknade förklarade Chavez omedelbart att han accepterade utfallet. Han punkterade därmed effektivt propagandan från den inhemska borgaroppositionen, USA:s regering och internationella kapitalistiska massmedier om en auktoritär regim på väg mot diktatur. Men samtidigt visade valresultatet att Chavez egen retoriska paroll under kampanjens sista veckor om att ”rösta för Bush” eller ”rösta för Venezuela” inte höll hela vägen fram. En stor del av Chavez’ anhängare valde att inte rösta för grundlagsförändringen, men de valde samtidigt

bort det borgerliga nej-alternativet. Valet att avstå uttrycker några av de problem som den revolutionära processen för närvarande befinner sig i.

PSYOPS OCH ”OPERATION KNIPTÅNG”

USA:s regering bedrev en mycket aggressiv kampanj i Venezuela mot förslaget till grundlagsförändringar. Enligt ett internt memorandum, daterat 20 november, från CIA-agenten Michael Middleton Steere, stationerad på USA:s ambasad i Caracas – med befattningen ”Regional Affairs Officer” – till CIA-chefen Michael Hayden i Washington så finansierade CIA propagandaaktiviteter i Venezuela för mer än 8 miljoner dollar enbart under månaden före folkomröstningen. En del av stödet till Nej-sidan förmedlades genom det kontrakterade företaget Development Alternatives Inc. Företaget startades i juni 2002 – ett par månader efter den misslyckade militärkuppen mot Chavez – för att administrera det ”Kontor för övergångsinitiativ” som USA:s regering genom hjälporganet USAID öppnade i Caracas. Kontoret har sedan dess finansierat och politiskt väglett den borgerliga oppositionens olika organisationer och partier. Bland annat har en hel del pengar satsats på utbildning för ungdomar i ”konfliktlösning” och ”främjande av demokratin” på de privata universiteten, en satsning som till en del kan förklara de stora, mer eller mindre våldsamma studentdemonstrationer som organiserats mot grundlagsförändringarna.

I det hemliga memot rekommenderade Michael Steere en tudelad strategi. Den innebar att på en och samma gång stödja Nej-sidans kampanj och – inför en seger för Ja-sidan – för-

bereda en nationell destabiliseringskampanj med gatuupplopp, ockupationer av offentliga byggnader och ett myteri inom delar av Venezuelas Nationalgarde.

En stor tvåsidesannons i landets största dagstidning, Últimas Noticias, som publicerades under några dagar i slutet av november, kan ge en bild av hur de ”psykologiska operationer” (PSYOPS för att använda CIA-språk) som användes såg ut. Ett av ”argumenten” mot grundlagsreformerna som fördes fram i den annonsen löd: ”Om du är mamma, KOMMER DU ATT FÖRLORA! Därför att du kommer att förlora ditt hus, din familj och dina barn (barnen kommer att tillhöra staten)”. Sedan hänvisades till påstådda förändringar av paragraf 112 i grundlagen. Enda haken – för de som orkade undersöka påståendet – var förstas att den nämnda paragrafen i grundlagen handlar om ekonomisk utveckling och produktion – inte att staten ska ta småbarnen från mödrarna. Det visade sig sedan att annonsen var betald av CIEC, industrikammaren i delstaten Carabobo. Organisationen, som grundades för 71 år sedan, samlar drygt 250 privata företag i delstaten. Bland dessa ”lokala” företag återfinns, som av en händelse, bland annat några av USA:s största koncerner: Ford, General Motors, Daimler Chrysler, Firestone, Goodyear, Shell, Pfizer, Dupont, Cargill, Coca-Cola, Kraft, Novartis, med flera.

På kort sikt innebär valnederlaget att den USA-stödda borgerliga oppositionen kommer att gå vidare med att organisera en kampanj för att avsätta Hugo Chavez. Formellt kan han naturligtvis sitta kvar som president till 2013 för

att därefter – enligt den gällande grundlagen – inte kunna återväljas. Men det vore naivt att tro att USA:s regering – oavsett vem som vinner presidentvalet där nästa år – och den inhemska kapitalistklassen skulle vänta på detta datum. Det ökade politiska självförtroende som följer med en seger – hur tveksam den än kan verka – kommer att ligga till grund för nya försök att destabilisera Chavez' regering, söka allierade inom militärapparaten och demoralisera hans sociala bas. Den sociala kampen kommer att skärpas det kommande året.

Men problemet i valkampanjen var inte bara att den borgerliga oppositionen, de privatägda tidningarna, den katolska kyrkans talesmän och en aggressiv studentrörelse på de privata universiteten gick ut i massdemonstrationer mot förslaget, som de betecknade som ”totalitärt” eller ”kommunistisk diktatur”.

En första förklaring till nederlaget är att hela förslaget till grundlagsreform kom ovanifrån. Det började med att Chavez själv i mitten av augusti presenterade 33 punkter som han ansåg borde förändras i konstitutionen. Detta hade han diskuterat fram bakom stängda dörrar med en liten grupp inom regeringen. Därefter följde en diskussion i parlamentet – som lade till ytterligare 36 förslag – och sen presenterades det hela

EN ARTIKEL AV ROLF BERGVIST

Artikelförfattaren är latinamerikakännare och aktiv i Solidaritet utan gränser. Har under årens lopp medverkat med ett flertal artiklar i Röda rummet, bland annat Venezuela – mot en socialistisk ekonomi? nr: 2/2007

som ett färdigt paket att säga ja eller nej till. Ett mer demokratiskt alternativ hade varit att börja diskussionen i bostadsområdena och arbetsplatserna för att därifrån formulera förslag till grundlagsförändringar. Men istället för denna underifrån-och-upp-process blev aktivisternas enda uppgift att ”förankra” ett redan färdigt förslag som de inte kunde påverka.

BADUELS AVHOPP

Borgarna lyckades även få med sig det reformistiska partiet Podemos – som tidigare allierat sig med Chavez – och några välkända personer. I början av november gick den före detta försvarsmministern, general Raúl Baduel ut och uppmanade till en nej-röst. Baduel grundade tillsammans med Chavez 1982 den underjordiska gruppen MBR-200 inom armén. Det var också han som – då som chef för 42:a fallskärmsjägerbrigaden i Maracay – ledde det militära motståndet mot den kortvariga kuppregimen i april 2002. Han betecknade den arbetsgivarledda regeringen olaglig och satte igång den militära delen av den kamp, som återinsatte Chavez på presidentposten. Inom militären är han en av Chavez' äldsta och närmaste vapendragare. Hans avhopp var alltså något annat än den borgerliga oppositionens angrepp. Det allvarligaste med hans brytning är antagligen att det samtidigt antyder att det finns strömningar inom armén som idag kan vara på väg att lämna Chavez. Även om han gick i pension i juli är det svårt att tänka sig att general Baduel inte skulle ha några kontakter med officerare på toppnivå inom de olika vapenslagen. Chavez brännmärkte omedelbart sin gamle vän som förrädare och kommenterade avhoppet med oefterhärmlig drastisk

metaforik, där han jämförde den bolvarienska revolutionen med en ubåt: ”När en ubåt går djupare ökar trycket, då kan en del lösa skruvar lossna”

En andra orsak till röstskolket var paketets motsägelsefullhet. Å ena sidan innehöll förslaget skrivningar som skulle ha institutionaliserat en lokal ”folkmakt”, baserad på i första hand kommunala råd och eventuellt arbetarråd på arbetsplatserna. Samtidigt skulle presidenten få betydligt större makt än i den nuvarande konstitutionen: Mandatperioden föreslogs öka från sex till sju år, de nuvarande begränsningarna till två perioder skulle tas bort, presidenten skulle få möjlighet att tillsätta ett obegränsat antal vicepresidenter och den demokratiska rätten att avsätta en vald president skulle bli kvar men med en ökning av antalet namnunderskrifter från 20 till 30 procent av de röstberättigade. Men även med dessa förändringar – som den borgerliga oppositionen koncentrerade sin kritik till – skulle konstitutionen ha varit en av de mest demokratiska på hela den amerikanska kontinenten, minst av allt någon totalitär diktatur som borgarna försökte få det till. Så långt är det viktigt att tillbakavisa den borgerliga kritiken.

Problemet är däremot att Chavez faktiskt presenterade grundlagsreformerna som avgörande för en övergång till ”folkmakt” och ”socialism”. Om man nu vill utöka demokratin i samhället så handlar det inte om att stärka den centrala statsapparaten (eller presidentmakten) utan om den direkta motsatsen: en större kontroll underifrån. Att båda delarna fanns med (kommunala råd/arbetarråd/bonderåd) och en förstärkt central stat återspeglar en tydlig motsättning i

Chavez politiska projekt. Det blev ett försök att genomföra en revolutionär, socialistisk, samhällsförändring från ovan i avsaknad av självständiga, starka, sociala rörelser på nationell nivå.

DE KOMMUNALA RÅDEN

Sedan de sociala reformerna inom skola, vård, omsorg tog fart under 2003 har en betydande självorganisering inletts i de fattiga kvarteren, barrios. Den har till största delen skett för att genomföra reformerna. Invånarna har själva valt sjukvårdskommittéer för att administrera de nya vårdcentralerna som byggts, soppkök som ser till att de fattigaste får tillgång till lagad mat varje dag, etc. Det handlar om en folklig självorganisering som varit helt nödvändig för att gå vid sidan om den existerande borgerliga statsapparaten och dess korrupta struktur.

I april 2006 antogs en parlamentet en lag om de "Kommunala råden". Syftet med den nya rådsstrukturen är att konsolidera den självorganisering som börjat förändra landet. Det handlar både om att stärka den självorganisering som redan finns, förstärka den legala möjligheten att lokalt utveckla nya projekt och ge dessa tillgång till finansiella resurser, och att skapa en lokal makt vid sidan av den existerande borgerliga statsapparaten. I städerna väljs råden i ett geografiskt område som omfattar mellan 200 och 400 familjer, på landsbygden minst 20 familjer och i ursprungsfolkens samhällen 10 familjer. Råden väljs av ett stormöte, där alla över 15 år får delta, för en period av två år, men rådsmedlemmarna kan när som helst avsättas av befolkningen i området. I början av december 2007 fanns det 35 000 kommunala råd. I mitten av nästa år räknar man med att siffran ska ha stigit till 50 000.

En ny "Nationell Fond för de kommunala råden" har inrättats för att överföra ekonomiska

resurser, som tidigare gick via delstatsguvernörer och borgmästarkontoren. De projekt råden får pengar till är oftast små och begränsade till det egna bostadsområdet. Det kan handla om att asfaltera en gata, dra in vatten och avlopp till ett kvarter, anlägga en basebollplan etc. Till att börja med kunde – enligt lagen från 2006 – ett kommunalt råd ansöka om projektstöd upp till motsvarande 14 000 dollar per projekt. Den beloppsgränsen har sedan höjts till 28 000 dollar. Under 2006 överfördes omkring 1,5 miljarder dollar till de kommunala råden. För 2007 räknade man med att i statsbudgeten höja den summan till 5 miljarder.

Utan att underskatta den betydelse dessa råd har som en organisatorisk och politisk skola för miljoner fattiga människor är det ännu svårt att se dem som de nya, alternativa maktorgan på lokal nivå, vilket är en viktig del i Chavez' strategi för att förändra samhället. Det finns få exempel där ens chavistiska borgmästare låter befolkningen fatta beslut om den kommunala budgeten. Pengarna till de nybildade rådets verksamhet kommer istället direkt från den centrala presidentmakten. Det har varit presidentens "Kommission för Folklig Makt" som godkänt finansieringen av de olika projekten. Liksom i andra fall är detta ett sätt för Chavez att kringgå den existerande statsapparaten. Men det gör inte precis råden mindre beroende av den centrala presidentmakten. I förslaget till grundlagsförändring fanns både en punkt om att fem procent av statsbudgeten ska kanaliseras via dessa råd och en institutionalisering av råden som nya maktorgan. Även om den formella institutionalisering är stoppad kommer Chavez antagligen se till att det finns resurser tillgängliga för den fortsatta verksamheten. Det kan knappast den borgerliga oppositionen stoppa.

Den folkliga organiseringen i bostadsområdena, i kontrast till arbetsplatsorganisation, blir speciellt betydelsefull eftersom endast en liten

del har ett fast arbete. Men också på grund av utvecklingen för den fackliga organiseringen de senaste åren.

FACKLIG TILLBAKAGÅNG

Då ledningen inom den gamla, byråkratystyrda fackföreningsrörelsen, CTV, gjorde gemensam sak med arbetsgivarföreningen i december 2002 och försökte störta Chavez genom att stoppa oljeproduktionen vid det statliga oljebolaget Pdvs, togs de första initiativen till en ny, facklig centralorganisation, UNT. Våren 2003 började det nya facket organiseras. Redan från början var det en problematisk organisering. Lokala fack och fackförbund som tidigare ingått i CTV – och ofta präglades av toppstyrning och byråkrati – skulle tillsammans med nystartade, mer demokratiska fackföreningar hitta samarbetsformer i en gemensam nationell organisation. Det kom att fungera dåligt. En höjdpunkt för det nya UNT kom på första maj 2005 när omkring en miljon arbetare deltog i en demonstration i Caracas. Parollen i demonstrationen var "Utan arbetarkontroll (eller medbestämmande) ingen socialism"!

Det var för två och ett halvt år sedan, varefter inga fler fackliga enhetsdemonstrationer genomförts. Den diskussion om att utveckla en demokratisk arbetarkontroll på både statliga och privata företag har i stort sett helt tystnat. På nationell nivå har det fackliga enhetsprojektet fallit sönder i fraktioner. Den kongress som hölls 2006 slutade i total splittring och någon facklig ledning på nationell nivå har inte kunnat väljas. Regionalt fungerar UNT på flera ställen, men utan samordning med fack i andra delar av landet. Bakom splittringen ligger både motsättningar mellan byråkratin och basmedlemmar i en del fackförbund, men också motsättningar mellan de mer vänsterinriktade facken och de gamla byråkratledda samt delar av regeringen.

Ett negativt exempel på detta är kampen på

Sanitarios de Maracay. När de privata ägarna till denna badrumsfabrik lämnade företaget vind för våg inledde arbetarna en ockupation av sin arbetsplats för att fortsätta produktionen. Den kom att vara i nio månader och slutade med att arbetsmarknadsministeriet grep in och gav tillbaka företaget till de tidigare ägarna. Fabrikskommittén som lett ockupationen slängdes ut genom ett kuppstatat samarbete mellan ministeriet, de gamla, frånvarande ägarna och tjänstemännen på företaget.

Detta är ett av flera exempel där arbetsmarknadsministeriet valt att ta ställning för de privata ägarna i konflikter som uppstått. Ett annat är att ministeriet vägrat sluta nya kollektivavtal med fackförbundet för de offentliganställda, Fentrasep, med en miljon medlemmar. Ledare för Fentrasep ser detta som en del i de pågående fraktionsstridigheterna. Denna ledning tillhör den radikalaste delen av UNT – vänsterströmningen C-Cura – medan den regeringstrogna FSTB-fraktionen har nära kopplingar till arbetsmarknadsministeriet.

Den förlamande splittringen har medfört att den fackligt organiserade arbetarklassen spelat en mindre roll i de senaste två-tre årens politiska kamp på den nationella nivån.

Den lokala – men politiskt begränsade – självorganiseringen av miljoner fattiga människor i sina barrios, plus en splittrad och svag facklig organisering på arbetsplatserna, lämnar ett tydligt politiskt tomrum. Till skillnad från exempelvis Brasilien – med de jordlösas rörelse, MST, som bästa exempel – eller Bolivia och Ecuador – där ursprungsfolkens organisationer spelat den rollen – har frånvaron av starka sociala rörelser, som fungerar oberoende av regeringen, gett Chavez en oproportionerligt stor politisk tyngd. Från sin presidentpost har Chavez tagit mängder av positiva initiativ som fått ett entusiastiskt stöd bland miljoner fattiga människor. De har också mobiliserats politiskt till stöd för dessa initiativ genom de senaste årens valkampanjer. Men de saknar fortfarande en egen revolutionär politisk organisation på nationell nivå.

PARTIDO SOCIALISTA UNIDO DE VENEZUELA

Den 15 december förra året – knappt två veckor efter segern i presidentvalet (då han vann med 63 procent av rösterna) – tog Chavez initiativet till bildande av ett nytt parti, PSUV. Han presenterade det som ett redskap för gräsrotsaktivisterna för att driva revolutionen vidare i socialistisk riktning och som en åtgärd mot byråkratin. I mars i år tillsatte han en ”teknisk kommitté” som skulle formulera det nya partiets struktur och en kommission av nationella ”medlemsvärvare”. Båda grupperna består av Chavez-lojala personer, men inte av de mest ökända byråkraterna inom den chavistiska rörelsen.

Under en sexveckors-period mellan april och juni i år registrerade sig 5,7 miljoner människor som medlemmar i detta nya parti. Det betyder

att en stor del av de 7,3 miljoner som röstade för Chavez som president förra året också ville gå med. Exakt hur många av dessa som sedan är beredda att arbeta aktivt med partiet är oklart. Enligt den officiella siffran har omkring 25 procent – 1,4 miljoner av de registrerade – under hösten deltagit någorlunda regelbundet i de aktiviteter som organiserats. Men en annan siffra som nämnts är de som aktivt ingått i de 14 500 ”partibataljoner”, som under oktober och november bedrivit kampanjen för ett ja i folkomröstningen. Den siffran ligger på 900 000 aktivister, det vill säga omkring 15 procent av de som registrerade sig de första veckorna. (För den som fortfarande kommer ihåg siffrorna som nämntes i början av artikeln behöver det kanske inte påpekas att av de 5,7 miljoner som registrerade sig för PSUV-medlemskap i våras var det alltså omkring 1,4 miljoner som inte röstade för reformerna av grundlagen!)

Med start i juli har PSUV bildat ”socialistiska bataljoner”, som organiseras geografiskt och i

några fall även på arbetsplatser. De har hållit möten varje vecka – oftast på helgerna – för att diskutera det nya partiets program och struktur. I början av oktober valdes talespersoner – som även är avsättbara – för bataljonerna inför den grundande partikongressen. Denna var planerad till augusti, men har skjutits upp gång på gång. När detta skrivs i början av december är det oklart när den kommer att hållas.

Att partikongressen skjutits upp kan ha att göra med att PSUV för närvarande är lika motsägelsefullt som de reformer Chavez föreslog. I det ännu inte bildade partiet ingår såväl ledande medlemmar ur regeringen, ökända ”chavistiska”

byråkrater, företagsledare som själva tjänat på den förda ekonomiska politiken, gräsrotsaktivister från fattiga barrios, fackföreningsbyråkrater likaväl som fackliga aktivister på vänsterkanten. Här finns kvinnor från barrios – de sociala reformernas praktiska organisatörer – som aldrig tidigare i sitt liv varit partipolitiskt aktiva, medlemmar från större delen av de revolutionära vänstergrupperna som bedrivit ett politiskt arbete i många år och korrupta opportunist. Några av de ingående vänstergrupperna kräver uttryckligen att chefer, byråkrater och de korrupta personerna omedelbart ska slängas ut ur organisationen. Samtidigt har flera fall av öppna konfrontationer mellan personer på toppnivå rapporterats.

Det är alltså en öppen fråga om vilken väg detta – ännu inte bildade parti – kommer att välja. Kommer det faktum att det bildas ”uppifrån” – på Chavez’ initiativ och med av honom utvalda personer i ledningen – innebära att det blir ett dödfött projekt? Eller kommer gräsrotterna och de organiserade vänsterorganisationerna att tvinga fram en demokratisk organisation underifrån? Även om en majoritet inom den revolutionära vänstern valt att delta i detta partiprojekt finns det strömningar som redan lanserar ett eget partiprojekt vid sidan av PSUV. Oavsett vilket man väljer är det uppenbart att det är nödvändigt att bygga självständiga, revolutionära organisationer som fungerar politiskt oberoende av Chavez och den regering han leder. Om det görs inom PSUV eller utanför är en rent taktisk fråga, som knappast kan avgöras om man inte själv finns på plats och praktiskt deltar i den revolutionära kamp som pågår.

Om inte den bolivarianska revolutionen radikaliseras kan nederlaget i folkomröstningen bli en negativ vändpunkt. Imperialismen och den inhemska borgerliga oppositionen kommer under de närmaste månaderna att försöka hitta allierade inom den chavistiska byråkratin för att först bromsa upp och sedan helt stoppa den revolutionära utvecklingen. Detta kan bara mötas genom att stärka och bygga en demokratisk basorganisering i barrios och på arbetsplatser – som politiskt tar ställning mot imperialismen, den egna kapitalistklassen och byråkratin inom den egna rörelsen. Insikten att Chavez efter valnederlaget inte kan sitta kvar som president efter 2013 måste leda till slutsatsen att det inte räcker att lita till en enda ledare. Det krävs ett brett, kollektivt ledarskap, som baserar sig på den sociala och politiska kampen i fattigkvarteren. ■

röda rummet

är socialistiska partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 fjärde internationalen).

Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 36 sedan starten 1997 (nummer 147 sedan 1969).

För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

I redaktionen för detta nummer: Peter Belfrage, Daniel Brandell, Anders Karlsson, Per-Olof Larsson, Björn Rönnblad och Ingemar Sandström

Ansvarig utgivare: Björn Rönnblad

Omslagsbild: Per-Olof Larsson

Grafisk form: Joakim Svensson

Teckningar: Ee Ping Yeoh

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg

E-post: rodarummet@hotmail.com

Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer

Postgiro: röda rummet 13 04 07-0

Hemsida: <http://www.rodarummet.org>

Tryck: Tabloidtryck i Norden 2007

Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.

ISSN: 1403-3844

JUGOSLAVIENS SÖNDERFALL IDAG

När den jugoslaviska statsbildningen bröts sönder i en rad inbördeskrig i början på 1990-talet stod också vänstern splittrad i ställningstagandet till händelseförloppet och till västmakternas interventioner. Mer än ett decennium har gått men krutröken skymmer ännu sikten för en balanserad historieskrivning, konstaterar Samuel Edquist.

Oktobernumret av den amerikanska tidskriften *Monthly Review* är en specialutgåva som helt ägnas åt frågan om Jugoslaviens upplösning, genom den långa essän *The Dismantling of Yugoslavia* av Edward S. Herman och David Peterson. För dem som exempelvis läst Diana Johnstones uppmärksammade bok *Därarnas korståg* är innehållet knappast något nytt. Herman och Peterson menar i korthet att Jugoslaviens upplösning främst bör förklaras av yttre faktorer: det låg i Västs intresse att radera den jugoslaviska federationen, och Serbiens roll före och under kriget har följdriktigt demoniserats i väst. Clintons och Blairs "humanitära interventioner" på Balkan utgjorde snarast uppmarschen för de kommande imperialistiska äventyren i Irak och Afghanistan. Och sist men inte minst får vänstern i väst en känga för att ha genomgått en "moralisk kollaps" eftersom den tenderat att godta en dominerande berättelse om Jugoslaviens sönderfall.

Det råder ingen tvekan om att mycket av det som Herman och Peterson skriver är träffande. I efterhand måste domen vara hård över IMF:s chockterapiprogram i det sena 1980-talets Jugoslavien, som ödelade ekonomin, kastade ut människor i arbetslöshet och fattigdom och följdaktligen beredde vägen för enkla nationalistiska budskap. Att inte minst Kroatien kommit mycket billigt undan både under och efter kriget är helt riktigt. Likaså kan man inte annat än instämma i författarnas kritik mot krigsförbrytardomstolen i Haag för att medvetet se mellan fingrarna med NATO:s krigsbrott under Kosovokriget. Visst var åtalet mot Milosević riggat och någon större rättssäkerhet existerar inte i domstolen. Och naturligtvis finns en skriande motsägelse i att man nu strävar efter att bryta loss Kosovo från republiken Serbien, samtidigt som republikgränserna skulle hållas intakta när det gällde Kroatien och Bosnien.

Hela frågan om Jugoslaviens upplösning är ännu så infekterad att det är svårt att diskutera

den. De redan givna ståndpunkterna är befästa och de olika sidorna tenderar automatiskt att anklaga motståndarsidan för att sprida myter och lögn. Inte minst är frågan svår för vänstern, där det från första början funnits olika läger, även om den sida som Herman och Peterson företräder har vuxit i styrka efter att västmakterna började ingripa direkt med militära medel från 1995 och framåt.

Att skapa alternativ till den i efterhand dominerande västliga berättelsen om Serbiens entydiga skuld, Sarajevo som ett toleransens paradys, mytologiserade dödssiffror och Milosević som en ny Hitler är viktigt och värdefullt. Men man måste också kritiskt kunna granska motbilderna och deras beskrivning av orsakerna till Jugoslaviens sönderfall, utan att uppfattas som apologet för den västliga propagandan.

Den historieskrivning som Herman och Peterson företräder känns nämligen inte alla gånger så övertygande. Framför allt gäller det deras beskrivning av den serbiska nationalismen och Slobodan Milosevićs roll i konflikten, som mer eller mindre osynliggörs respektive förskönas. Författarna gör en stor poäng av att Milosević själv inte var nationalist på samma sätt som Franjo Tudjman eller Alija Izetbegović, vilket i sak stämmer mycket väl. Snarare drevs Milosević av en vilja att bli en ny Tito, en ny ledare för hela den jugoslaviska federationen. Men till stor del oberoende av Milosević stärktes den serbiska nationalismen, i hög grad som en reaktion på en dessförinnan uppblående albansk nationalism i Kosovo. Den gynnades även av ett missnöje med en författning som de inte utan grund menade missgynnade serberna i jämförelse med andra jugoslaviska folk.

När Milosević tog kontrollen över Kosovo, Vojvodina och Montenegro i den så kallade anti-byråkratiska revolutionen 1988–1989, användes delvis den serbiska nationalismen som ett av många medel för att skapa bilden av stor folklig uppslutning för hans linje. Att som Herman och Peterson rikta in sig på några uttalanden av

Milosević och visa hur de felaktigt tolkats som exempel på serbisk nationalism, innebär inte något bevis för att det inte fanns element av serbisk nationalism i skeendet.

Och även om det serbisknationalistiska inslaget överdrivits och gjorts till the "prime mover" i Jugoslaviens sönderfallsprocess, går det knappast att frånkänna den all betydelse i den kedja av händelser som krossade federationen. När väl Milosević plötsligt hade kontroll över fyra av åtta platser i federationens styrande presidentråd, är det inte överraskande att nationalismen fick ytterligare en skjuts framåt i övriga delar av Jugoslavien. Inte minst gäller det Slovenien och Kroatien, där nationalismen huvudsakligen kanaliserades genom nya och icke-socialistiska krafter. Detta underlättade den i väst populära bilden av att dessa republiker var "demokratiska" och "europeiska" i kontrast till det "kommunistiska" Serbien, och man tenderade att blunda för de närmast fascistoida dragen i den kroatiska nationalismen.

Men en fråga måste man ställa sig i efterhand: vad fanns det för krafter vid denna tid som försvarade den jugoslaviska federationen, och vilka var det som ville splittra den? För Herman och Peterson är svaret klart: det var den jugoslaviska armén och Milosevićs Serbien som var garanter för Jugoslaviens fortbestånd. De kritiserar exempelvis Väst för att ha uppmanat jugoslaviska armén att undvika våld i syfte att hålla samman federationen i början av 1991.

Man kan dock fråga sig om skeendet blivit så väldigt mycket annorlunda om nu Väst aktivt stött den jugoslaviska armén. Det bör betonas hur pass löst sammansatt federationen faktiskt var enligt författningen från 1974, och hur mycket makt som redan var förlagd till republikerna. Till och med det militära försvaret var till stor del decentraliserat. De olika politiska och ekonomiska eliterna i varje republik såg till sina respektive intressen, och att konflikterna accelererade i samband med det sena 1980-talets ekonomiska kris – framdriven av IMF:s chockterapi – är alldeles begripligt.

Även om Milosević och serbiska nationalisterna (av delvis olika skäl) hade allt att förlora på att Jugoslavien upplöstes, kan man knappast säga att deras politik minskade spänningarna i federationen. Herman och Peterson vill inskräpa att Serbiens försvar för den jugoslaviska federationen vägledades av ett närmast icke-nationalistiskt ideal, eftersom de tenderar att likställa nationalism med separatism. Detta är dock tveksamt. Milosevićs Serbien var en av många parter i den jugoslaviska konflikten, medan de politiska krafter som ville värna federationens sammanhållning på en plattform över de enskilda republikernas och jugoslaviska nationernas intressen var mer eller mindre maktlösa.

EN ARTIKEL AV SAMUEL EDQUIST

Artikelförfattaren är historiker vid Uppsala universitet. Han har tidigare skrivit om Jugoslavien bland annat i tidskriften Clarté; Myter och motmyter, nr 3/2003 och om nationalism i allmänhet i Röda rummet; Drömmar i det blå – om tron på den goda nationalismen, nr 2/2004

Vad hade hänt om den jugoslaviska armén fått grönt ljus att kväsa Sloveniens och Kroatiens självständighetsplaner på ett tidigare stadium än vad som sedan skedde? Kanske hade det lyckats, och kanske hade Jugoslavien ännu existerat idag om än med svåra inre spänningar. Det är dock möjligt att tänka sig att det hade blivit inbördeskrig i alla fall, och att en situation uppstått likt den på Cypern.

Hermans och Petersons behandling av konflikterna i Bosnien och Kosovo följer ett bekant mönster: de angriper den västliga mediebilderna och argumenterar för att talet om massmord och massvåldtäkter är myter fabricerade av media och lobbyorganisationer. Låt oss hålla med om att serbiska övergrepp har överdrivits och bosniska, kroatiska och albanska dito kommit i skymundan, att det verkligen inte var fråga om något som liknade nazistiska dödsläger, att det är felaktigt att tala om ett "folkmord", och att det kanske var betydligt färre än 7 000 - 8 000 som dog i Srebrenica. Men gör det verkligen att det är rimligt att ställa upp till försvar för den serbiska sidan, som Herman och Peterson tenderar att göra?

Västmakternas och NATO:s militära interventioner i ex-Jugoslavien har inte skett på grund av godhet och humanism, tvärtom. Genom bombkriget mot Serbien och Montenegro 1999 och de drakoniska ekonomiska sanktionerna har man

spridd död och fattigdom i massformat. Det har funnits alla skäl att granska de motiveringar som väglett detta handlande, det vill säga de ideologiska slöjor som västmakterna draperat sina verkliga imperialistiska motiv med. Men det ideologiska ligger ofta minst lika mycket i draperandet som i själva slöjan. Att västs syfte med sitt handlandet varit att gynna de egna ekonomiska eller militär-strategiska intressena, innebär inte att sanningen om de inre konflikterna i ex-Jugoslavien alltid varit raka motsatsen till de lögnaktigheter som basunerats ut av Madeleine Albright eller Kjell-Albin Abrahamsson. Att Milosević demoniserats gör honom inte till en progressiv kraft som hade kunnat rädda Jugoslavien. Att västmedia talat tyst om brända serbiska kloster i Kosovo betyder inte att man själv bör undvika att tala om sprängda moskéer i Bosnien. En verkligt radikal och antiimperialistisk analys av Jugoslaviens sönderfall borde därför tolka skeendet oberoende av den dominerande berättelsen, snarare än att skapa en spegelbild av den. ■

The Dismantling of Yugoslavia av Edward S. Herman och David Peterson. *Monthly Review* October 2007, Volume 59, Number 5

SAFFRANREVLUTIONENS GEOPOLITISKA BAKGRUND

Vi lever i en tid när kampen om de globala råvaruresurserna, och då framför allt de sinande fossila bränslena, blir alltmer accentuerad. I förra numret publicerade vi Vijay Prashads artikel ”Brännpunkt Darfur” (se Röda rummet 2/2007), som framför allt beskrev hur denna kamp gestaltar sig mellan USA och Kina i Afrika. Denna gång riktar William Engdahl sökarljuset mot de geopolitiska faktorer som bildade fond till höstens sociala explosion i Myanmar.

Det finns realiteter av olika slag. Ta exempelvis massprotesterna nyligen i Burma – eller Myanmar – beroende hur man väljer att benämna den tidigare brittiska kolonin.

En realitet som få opponerar sig mot är att den nuvarande militärdiktaturen i Myanmar – under ledning av den sällan synlige generalen Tan Shwe – är en av de värsta tyrannierna i världen. Det är också en realitet att Myanmar är ett av världens fattigaste länder. Bland annat som ett resultat av den obetänksamma höjningen av bränslepriserna med 100 - 500 procent beräknas enligt inofficiella källor inflationen stigit med 35 procent. Detta var den utlösande faktorn för massprotesterna under ledning av buddhismunkar med saffranfärgade dräkter. Ironiskt nog kom kravet om att införa marknadspriser inom energisektorn från Internationella valutafonden och Världsbanken som har inflationsbekämpning högprioriterat i sina programarsenaler.

FN uppskattar att Myanmar ungefär 50 miljoner stora befolkning spenderar närmare 70 procent av sin månadsinkomst enbart på mat. Prishöjningarna på bränsle var därför omöjliga att klara av för tiotals miljoner av dess invånare. Myanmar är också djupt indraget i den globala narkotikahandeln, endast distanserat av Afghanistan som råvaruupplag för framställningen av heroin. Dessutom sägs landet vara Sydasiens största producent av centralstimulerande medel. Allt det här är en förställd grogrund för den nyligen inträffade sociala explosionen av protester mot regeringen.

Det är också en realitet att militärjuntan i Myanmar finns på USA:s lista över värstingregimer. Har Bushadministrationen verkligen plöstit börjat måna om mänskliga rättigheter? Eller finns det mer dunkla motiv bakom Washingtons plädering för att påtvinga juntan i Myanmar stränga ekonomiska- och politiska sanktioner? Här kastar andra mer okända realiteter ljus över

EN ARTIKEL AV WILLIAM ENGD AHL

William Engdahl är forskare och författare. Han har bland annat skrivit böckerna A century of War: Anglo-American Oil Politics and the New World Order, Pluto Press och Seeds of Destruction: The hidden agenda of genetic manipulation, Global research (2007). Hans texter finns på: www.engdahl.oilpolitics.net

skeendet. Bakom CNN:s nyhetsbilder på skaror av munkar som demonstrerar på gatorna i Myanmar tidigare huvudstad Rangoon ligger en konflikt av avgörande geopolitisk betydelse. Tragedin för Myanmar, ett land ungefär lika stort som George Bushs hemstat Texas, är att dess befolkning utnyttjas som statister i ett drama vars manus nedtecknats i Washington; av National Endowment for Democracy (NED), George Soros Open Society Institute samt Freedom House (en organisation med nära band till Vita huset och CIA, översättarens anmärkning). Dessutom agerade, och i fallet Myanmar var det den viktigaste organisationen på fältet, Albert Einstein Institutet, länkad till USA:s underrättelsetjänst för att i samskling med USA:s strategiska intressen användas över hela världen för att iscensätta ”fredliga” regimskiften.

KONFLIKTENS HUVUDAKTÖRER

Myanmars ”Saffranrevolution”, liksom exempelvis den ”orange revolutionen” i Ukraina eller Georgiens ”rosornas revolution”, är en av Washington välregisserad övning för regimskifte – ända ner till enskildheter som skaror av uppviglande munkar, bloggar på Internet, mobilisering medelst SMS, välorganiserade protestceller som upplöses och återskapas, etc. CNN gjorde misstaget att under en sändning i september nämna NED:s aktiva närvaro bakom protesterna i Myanmar.

NED är ett av den amerikanska regeringen skapat ”privat” organ, vars aktiviteter är tänkta att stödja USA:s utrikespolitiska målsättningar. NED gör idag vad CIA gjorde under det kalla kriget. NED bildade Soros Open Society Institute för att understödja regimskifte i Myanmar. I oktober 2003 medgav amerikanska utrikesdepartementet på en presskonferens att: ”USA gav sitt stöd till organisationer som NED, Open Society Institute och Internews i deras arbete med ett brett spektrum av demokratiunderstödjande aktiviteter i och utanför regionen”. Allt detta låter väldigt oegennyttigt och ädelt av utrikesdepartementet. Förhåller det sig på det sättet?

USA har rekryterat och utbildat ledare från flera oppositionella organisationer i Myanmar. Man har tillskjutit den för Myanmar relativt stora summan på över 2,5 miljoner dollar årligen sedan åtminstone 2003 till NED:s aktiviteter till stöd för regimskifte i landet. USA ansträngningar att få till stånd regimskifte i Myanmar styrs, enligt initierade rapporter, i hög grad från

USA:s generalkonsulat i Chang Mai, en stad i Thailand som ligger vid gränsen mot Myanmar. Aktivister värvas och utbildas, i vissa fall direkt i USA, innan de sänds tillbaka för att organisera inne i Myanmar. NED medger att man startat viktiga oppositionsmedier, såsom *New Era Journal* i Irrawaddy och radiostationen *Democratic Voice of Burma*.

Nyckelpersonen i upplägget av taktiken för den av munkarna ledda kampen för fredligt regimskifte är Gene Sharp, grundaren av det institut i Cambridge som bedrägligen uppkallats efter Albert Einstein. Sharps institut kom till Myanmar 1989, precis efter att juntan för att tysta oppositionen dödat 3000 demonstranter. USA:s tidigare militärattaché i Rangoon, överste Robert Helwey, en expert på hemliga operationer, introducerade Sharp i Myanmar för att han skulle träna oppositionen i icke-våldsstrategi.

VARFÖR MYANMAR NU?

En väsentlig fråga att ställa är varför USA just nu är så ivrigt med att understödja regimskifte i Myanmar. Vi kan direkt avvisa påståendet att det skulle handla om ett äkta målande om demokrati, rättvisa och mänskliga rättigheter. Irak och Afghanistan är tillräckliga vittnesbörd om att Washingtons lovsång till demokratin bara är en täckmantel för att dölja helt andra målsättningar. Frågan är dock varför USA engagerar sig så starkt i ett så avlägset land som Myanmar?

Svaret verkar vara att det handlar om behovet av geopolitisk kontroll, och då ytterst kontroll över den strategiska sjövägen från Persiska viken till Sydkinesiska sjön. Myanmar kustlinje ligger här i omedelbar närhet till en av världens mest strategiska vattenleder, Malackasundet, den smala passagen mellan Malaysia och Indonesien. En titt på kartan understryker också Myanmar strategiska betydelse.

Pentagon har legat på för att militarisera den här regionen ända sedan 11 september 2001, utifrån motivet att försvara den mot terroristattacker. USA har lyckats få tillstånd att uppföra en flygbas i Banda Aceh på Indonesiens yttersta nordspets. Regeringarna i regionen, och då även Myanmar, har annars behållit motsatt sig USA:s vilja.

Malackasundet binder samman Indiska Oceanen och Stilla havet som den kortaste sjövägen mellan Persiska viken och Kina. Mer än 80 procent av Kinas oljeimport – världens snabbast

växande energimarknad – passerar genom Malackasundet. Om sundet stängs är nästan hälften av världens tankertonnage tvunget att ta en lång omväg, med omedelbart ökade fraktkostnader som följd. Mer än 50 000 fartyg går varje år genom Malackasundet. Regionen från Myanmar till Banda Aceh i Indonesien har snabbt utvecklats till en av världens strategiska nyckelpunkter. Den som kontrollerar de marina farlederna här kontrollerar Kinas energibehov.

KINAS POSITIONERING

Sedan det i samband med invasionen av Irak 2003 stod klart för Kina att USA var fast beslutet att ensidigt militarisera Mellanösterns oljefält har Beijing fördjupat sitt engagemang i Myanmar.

De senaste åren har Kina stött regimen i Myanmar med miljarder dollar i militärt bistånd. Kina har också fått tillstånd att stationera trupp i landet. Enligt källor inom den indiska försvarsmakten har Kina dessutom byggt en stor elektronisk övervakningsanläggning på en ö utanför landets kust och man är i färd med att upprätta marinbaser. Därtill har Kina byggt ut Myanmar:s väg- och järnvägsnät.

Myanmar är en integrerad del av vad Kina benämner som sitt ”pärlband”, dess strategiska plan att upprätta militärbaser i Myanmar, Thailand och Kambodja, som motdrag till USA:s kontroll över Malackasundet. Det finns även stora energifyndigheter – såväl till lands som till sjöss – i Myanmar.

Olja har producerats i Myanmar ända sedan britterna grundade Rangoon Oil Company, senare omdöpt till Burmah Oil Co, 1871. Landet har producerat naturgas sedan 1970-talet och på 1990-talet fick det franska bolaget Total och det brittiska Premier Oil koncessioner i Martabanviken. Senare erhöll även Texaco och Unocal (nu Chevron) koncessioner på fälten Yadana och Yetagun. Yadana har en uppskattad gasreserv på mer än fem biljoner kubikfot som beräknas räcka i åtminstone 30 år. Storleken på Yetaguns reserver beräknas till en tredjedel av Yadanans. År 2004 upptäcktes ett nytt stort gasfält, Shwefältet.

År 2002 drog sig såväl Texaco som Premier Oil ur sina koncessionsskap på Yadanafältet. Det malaysiska bolaget Petronas köpte Premier Oils ägarandel. År 2004 exporterade Myanmar gas via pipeline till Thailand för ett värde av en miljard dollar. År 2005 – efter att Kina, Thailand och Sydkorea bidragit med investeringar – ökade denna export med 50 procent.

Exporten av naturgas är idag Myanmar:s viktigaste inkomstkälla. Yadanafältet prospekterades tillsammans av Total, Unocal, thailändska PTT-EP och Myanmar:s eget statliga bolag MOGE. Idag är det Total som utvinner gasen på Yadanafältet.

På Yetagunfältet är det idag Petronas tillsammans med MOGE, japanska Nippon Oil och PTT-EP som utvinner gasen. Det är meningen att utvinningen på Shwefältet ska komma igång 2009. Kina och Indien har kämpat hårt mot varandra om koncessioner på detta fält.

KINA DEN STORA VINNAREN

Sommaren 2007 undertecknade regimen i Myanmar och PetroChina ett avtal som ger det kinesiska oljebolaget rätten att under trettio års tid utvinna naturgas från Shwe fältet i Bengaliska viken. Indien var den stora förloraren. Myanmar hade tidigare givit Indien majoritetsandel i två offshoreblock för att utvinna gas som sedan var tvungen att överföras via pipeline genom Bangladesh till Indiens energitörstiga ekonomi. Politisk käbbel mellan Indien och Bangladesh gjorde att Indiens planer hamnade i malpåse.

Kina drog fördel av dödläget. Man bjöd helt enkelt över Indien med ett erbjudande om att investera miljarder i byggandet av en olje-gasledning från Myanmar:s djuphavshamn vid Sittwe i Bengaliska viken till Kunming i provinsen Yunnan i Kina, en sträcka på mer än 2300 kilometer. Därtill planerar Kina att anlägga ett olje-raffinaderi i Kunming.

Vad pipelinen mellan Myanmar och Kina möjliggör är att transportera olja och gas från Afrika (bland annat Sudan) och Mellanöstern (Iran och Saudiarabien) utan att bara vara beroende av passagen genom Malackasundet. Myanmar

får rollen som Kinas ”brohuvud” som länkar samman Bangladesh och länderna väster därom med det kinesiska fastlandet, oberoende av Washingtons alla möjliga framtida dispositioner för att kontrollera Malackasundet.

INDIENS FARLIGA ROCKAD

Det är inte förvånande att Kina vidtar sådana säkerhetsåtgärder. År 2005 knöt USA till sig Indien i ett strategiskt försvarssamarbete för att neutralisera Kinas inflytande i Asien.

I en Pentagonrapport från oktober 2002 slår USA fast att fördelen med detta samarbete är att man får en ”kapabel partner” som kan ta ”mer ansvar” för ”långsiktiga operationer” i Asien, tillhandahålla nya möjligheter till samträning och ”ytterst ge USA rätt att anlägga militära baser”. I tysthet förhandlar också Washington idag om en bas på indiskt territorium, ett stort steg bort från Indiens traditionellt alliansfria orientering.

USA har erbjudit Indien att köpa avancerad kärnteknologi och därmed lyfter man ett amerikanskt moratorium som varit i bruk i 30 år. Därmed legitimerar man också Indiens öppna brott mot Icke-spridningsavtalet, samtidigt som man anklagar Iran för att bryta mot samma avtal, om något en uppvisning i skenhelighet.

Notabelt är att samtidigt som munkarna i Myanmar gick ut på gatorna inledde USA och Indien en gemensam marinövning, ”Malabar 07”, tillsammans med styrkor från Australien, Japan och Singapore. USA visade upp sin tungt beväpnade sjunde flottas skräckinjagande muskler.

USA:s politik för regimskifte i Myanmar i kombination med Washingtons maktdemonstrationer tillsammans med sina allierade i regionen är faktorer som Beijing självklart väger in i sin politik gentemot militärjuntan i Myanmar. I den tid vi lever i måste Washingtons tal om demokrati – från Darfur, till Caracas och Rangoon – tas med en stor nypa salt. ■

KINA OCH POESIN

av Göran Greider

Jag häpnar alltid över hur litet det behövs för att plötsligt känna sig hoppfull. En oktoberförmiddag läser jag ett tunt urval av ny kinesisk poesi och tycker med ens att ett kikhål i den kinesiska muren öppnar sig. Det räcker med några rader om en serveringsflicka på en bar, eller en ilsken folkmassa framför en regeringsbyggnad någonstans i det väldiga Kina eller en dotter som undrar hur man ska kunna bevisa att det är hennes mamma som fött henne för mamman är ju inte alls så där fräck och flörtig som innan hon födde henne. Känslan är märklig: en femtiosidig liten volym, vackert formgiven, står bredvid ett nykapitalistiskt imperium, snart det största världen någonsin har skådat, och det tunna häftet verkar ha någonting ytterst viktigt att säga. Ibland kan nämligen ett ändrat tonfall skapa ett helt nytt mentalt landskap. I den kinesiska poesi som kommit på senare år märks också ett nytt sätt att tala: det är rakare, det står friare och självständigare från den västliga modernismen och det vill ofta berätta, rakt av, om människor, om det absurda. Jag minns när jag på åttiotalet läste en betydligt tjockare antologi med kinesisk poesi, där framförallt Bei Dao – i alla fall på den tiden ansedd som en nobelpriskandidat – var en av de centrala poeterna. Där fanns inte det där hoppfulla. Poetgenerationen efter kulturrevolutionen vände sig till västvärldens lyriska former, blev ganska skuggigt symbolisk och helt enkelt rätt tråkig, som en suddig repris på västerländsk modernism. Jag träffade faktiskt Bei Dao 1990 när han var i Sverige, det var året efter massakern på Himmelska fridens torg och det hemska var att jag tyckte att hans dikter egentligen bara förstärkte uppgivenheten inför den brutala övermakten. Den nya kinesiska poesin däremot, den går mot berättelsen – det säger Li Li, svensk poet och översättare, i antologin jag läst och detsamma säger Kinakännaren Göran Sommardal i sin introduktion som kalligrafiskt tecknar brotten och kontinuiteten i en poetisk tradition som har ett par tusen år på nacken. Det är möjligt att den här lilla boken, som heter ”En tunga ska växa ut”, är lika viktig för att förstå Kina som alla dessa debattböcker och statsvetenskapliga analyser som nu strömmar ut på västvärldens bokhandelsdiskar. Ta den här märkliga dikten om att gifta sig med Coca Cola av poeten Yan Li:

Jag och Coca Cola tog en bild tillsammans
Men mina vänner tyckte inte att vi såg ut som ett förälskat par

De sa att han var för gammal, för mörk och besatt av pengar
fast han i århundraden sålts över jordklotet och var känd

De sa att jag, för kommande generationers skull,
inte fick gifta bort mig med honom enbart för att han var rik

Så började mina tankar snurra

tills jag tappade riktningen i mitt beslut

tills jag förlorade min attraktiva ungdom

och inte längre kunde tävla med andra kvinnor

tills det bara fanns en kall ödslighet kvar i mitt inre

och jag skrek ut mina ekande bekännelser

tills jag, som en isbit som sjunker i colan

inte längre kunde tala om någonting annat än drömmen att konsumera

Det är poesi som är så rak och konkret, mitt i sin allegori, att den kanske just därför passerar censuren, som förmodligen gör utslag för ideologiska markörer, men missar att någon går spritt sprängande naken genom maktgrindarna. Kina krymper, Kina blir hanterligt, när jag läser den nya kinesiska dikten. Och jag tror att det är bland det viktigaste de intellektuella måste göra för att tänka klart kring den nya kapitalistiska jätten – röra sig bort från demoniseringarna, och bort från den nästan metafysiska globaliseringstanke, där Kinas tillväxt och modell till slut står för den väg vi alla måste gå. Ungefär så betraktade ju förre folkpartiledaren Lars Leijonborg häromåret Kina i en bok han gav ut: I Kinas extrema tillväxt- och entreprenörsanda måste vi alla hämta våra förebilder, något annat gives inte. Liberalen Leijonborg såg ingenting av diktaturen. Han såg bara världsanden i gestalt av en kinesisk fabriksdirektör.

Hur kan man då se dynamiskt på Kina? Det faktum att många hundra miljoner asiatiska löntagare med ytterst små lönekrav klivit ut på den kapitalistiska världsarenan har verkligen i ett enda slag förskjutit hela den globala maktbalansen från arbete till kapital. Till och med Bob Dylan sjunger numera om det, i sin Working man Blues från senaste plattan. Ja, när jag träffar arbetare på ABB i Ludvika och frågar varför de inte ställer högre lönekrav nu när deras företag gör rekordvinster – så svarar de att de räcker med att företagsledningen säger Kina, så läger de sig.

Men kapitalismen är ju inte statisk, lika litet som Kina är det. Förr eller senare, delvis har det väl redan inträffat, minskar den kinesiska arbetskraftsreserven och högre lönekrav ställs. När jag då och då hamnar på någon halleluja-präglad företagsmässa brukar jag stilla påpeka att vem vet – om femton år har vi kanske ett kinesiskt LO med hundra miljoner medlemmar. Och då ställs maktbalansen åter om.

Kina är en stabil diktatur. På sätt och vis liknar det vilket ordinärt västland som helst under industrialiseringens barndom, när strejker brutalt slogs ner, radikala tidningar regelmässigt beslagtogs av överheten och allmän rösträtt var en omöjlig tanke. Men så kommer de där nya tonfallen: En servitris på en bar, bortom all ideologi, blir synlig. En bråkig folkmassa kliver ut. Och en författare eller kanske bara en poet och till slut en fackföreningsledare berättar en dag bara rakt upp och ner om hur det står till och plötsligt kan så mycket mer sägas. De tunga gångjärnen glider upp.